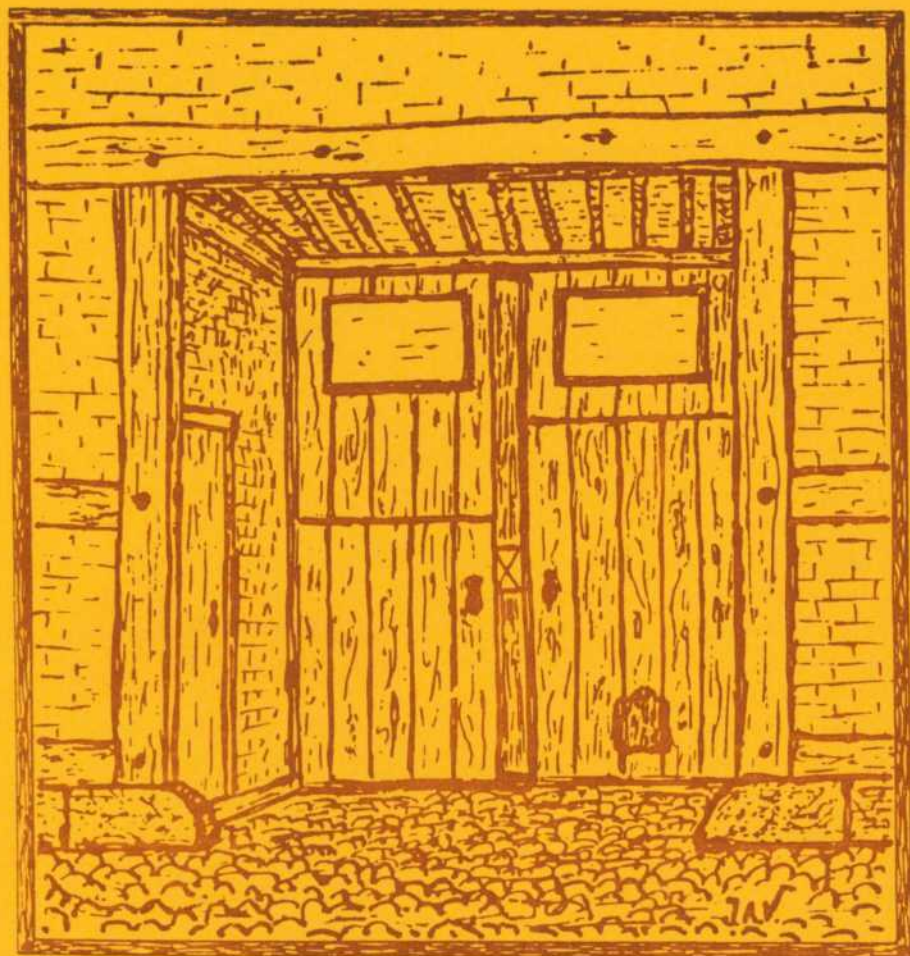

9e jaargang

1987 - 3

ISSN 0920-884 X

~ 't ONDERSCHOER ~

Stichting Heemkunde Denekamp

't onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurn', welke aansloten tegen de uitbreembare middenstijl in stiepel. De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis: daarin bleef immers eens het 'braadspit' steken, dat een 'kuun' of 'kuenswiefke' een brutale hoerens knecht nagooide. Als 'n stiepel' verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het 'lamwee' het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vloggelte' um 'n stiepel'.

Door het 'hoondergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofkond 'Sien' of 'Pollo' kon ook 's nachts een oogje konden op het erf achter het huis. De hoer zelf lenslotte kon veilig uitkijken 'oaver in ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zo als 'n riessessen', 'n riet', 'n strikhaak', 'n ploegstraamp' en de 'peerderellen'.

Menig hoerenswoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben an zien wick, wat dan vaak weer leidde tot een 'brulste' en zat het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige hawaarplaats, het leende zich goed als uitzichtspunt en het hoofdplaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Heemkunde Henekamp —

Tekening van onderschoer en tekst — J. A. Veldhuis

9^e jaargang 1987 nr. 3**'t ONDERSCHOER**

't Onderschoer verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

OPLAGE

De oplage bedraagt 800 stuks. Abonnementsprijs: f.15,- per jaar.

Losse nummers: f.5,- exclusief verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels in de regio.

KOPY

Kopy voor dit blad moet twee maanden voor verschijning ingeleverd worden bij de redactie, p/a Diepengeoor 16, 7591 BW Denekamp.

Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redactie van dit blad.

REDACTIE

H.J.Aasma, Willem Wegewartstr.1, 7591 TZ Denekamp; tel.(05413) 2434.

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepengeoor 16, 7591 BW Denekamp.

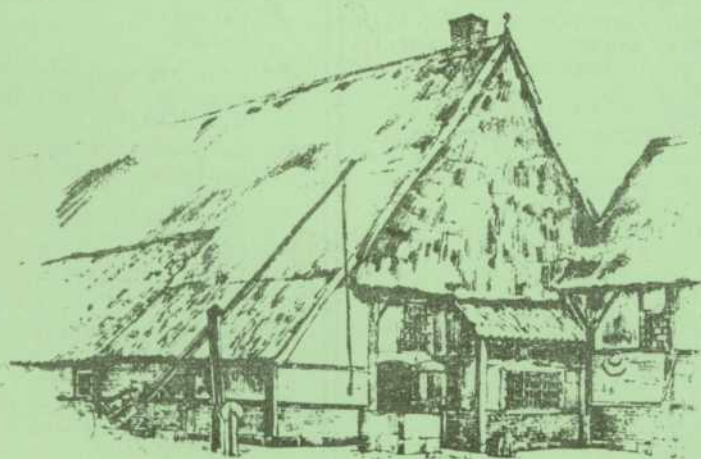
W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, 7591 PT Denekamp, tel.(05413) 1453.

J.A.den Ouden, Clematisstr.26, 7591 XH Denekamp; tel.(05413) 2800.

H.Boink, Diepengeoor 16, 7591 BW Denekamp; tel.(05413) 2261; (eindredacteur).

in dit nummer

- 1 n woord van te veurtn.
- 5 niejs van 't Heemhoes.
- 13 voor u, door u.
- 17 uit de krant van nu.
- 19 milieu.
Susanne Arends/
Kitty Arendsen.
- 21 onze spinnen.
W.A.J.Nijhuis.
- 29 75 jaar zusters Francis-
canessen in dorp Denekamp.
H.Aasma.
- 35 reis naar Londen in 1851.
H.J.B.Roessingh Udink.
- 39 een 96-jarige uit Lattrop
vertelt.
H.Aasma.
- 45 onze straatnamen.
H.Boink, J.A.den Ouden,
W.A.J.Nijhuis.
- 47 de gezondheidszorg in
Denekamp in de oorlogs-
jaren.
G.van Zadelhoff.
- 51 het vooroorlogse joodse
leven in Denekamp.
B.Elkus.
- 55 wijkverpleegster op het
platteland (XIII).
E.Bos-Hermelink.
- 57 uit Denekamps kerkge-
schiedenis(XIII).
H.Aasma.

Boerderij in Tilligte; "achterheerd en
boavnkamer". Het gebouw is omstreeks 1912
afgebroken. Waarschijnlijk gebouwd in de
tweede helft van de achttiende eeuw.

Jan Jans.

De vakantie biedt de mogelijkheid de dagelijkse beslommeringen even te laten voor wat ze zijn. Er is dan wat meer ruimte voor andere interessante zaken, die ons mensen ook kunnen boeien. Ondanks zelfs dat royaal gevulde wolken ons luchtruim deze zomer -wat heet zomer- talrijk donker "gesierd" hebben en ons op de meest gekke en vooral ongewenste momenten van een overdosis van het overigens wel belangrijke levensvocht "water" hebben voorzien. Water, waar we natuurlijk niet zonder kunnen op onze planeet aarde, waar onlangs zelfs de vijf miljardste mens zijn intrede deed.

Grillen van deze zomer? Juist ook op deze avond als ik bezig ben met dit "woord van te veurtn", als het met meer dan bakken vol uit de lucht komt vallen, lijkt het meer op een natte moeson. En dan bij al deze over-tollige nattigheid nog wel te bedenken dat dit jaar 1987 door de Verenigde Naties is uitgeroepen tot het Jaar van de Daklozen, terwijl de Europese Gemeenschap er een Jaar van het Milieu van heeft gemaakt. Op deze wijze geven we echter elk jaar wel iets bijzonders mee, iets waarvan we vinden dat het eens een poosje extra aandacht nodig heeft: 1987 het milieu dat zo ont-

zettend dakloos lijkt te worden.

Als we alle berichten over ons milieu, gericht op de komende jaren, mogen geloven -en waarom zouden we dat niet- dan zal er bij ongewijzigde situaties en niet meer doen dan we doen, helaas veel van onze huidige aardse verworvenheden verloren kunnen gaan, weer verdwijnen.

Eeuwenlang heeft de mens, vanaf zijn prillste ontwikkeling, geleefd van wat de natuur hem te bieden had. De natuur maakte het mogelijk dat de mens zich kon ontwikkelen. Al enige tijd is hij zover dat hij probeert zijn afhankelijkheid van de natuur af te zwakken. De mens maakt de natuur ondergeschikt, hij denkt zijn eigen weg te kunnen gaan. Wat vroeger de echte natuur was wordt nu door de mens voor een groot gedeelte beheerst en ten eigen bate ingericht. Deze invloed van de mens op de natuur heeft grote gevolgen. Maar er is nog "echte" natuur over, zij het op een beschermende manier met hulp van de mens. Wat echter nooit zal veranderen is de afhankelijkheid tussen natuur en mens: zonder de natuur is er geen leven!

Dat vakanties tot bezinning kunnen leiden zal menigeen beamen. Wij hebben die bezinning dit keer gevonden in het van rust ademende schilderachtig gelegen slechts tweehonderd inwoners tellende Latrop. (Niet te verwarren met "ons" Lattrop.) Latrop ligt in het Schmallenbergse Hochsauerland en gaat in de geschiedenis al ver terug, want in 1257 was er al sprake van ene Johannes van Latorph. Een opmerkelijke schrijfwijze, die ook is gehanteerd bij de eerste geschiedkundige overlevering van "ons" Lattrop. Het Latropse landschap toonde ons ook duidelijk tekens van de ijstijd, welke vooral in de bossen goed herkenbaar waren. Een natuur om in volle teugen van te genieten. Een schoon milieu troffen we er aan op onze vele wandelingen. We werden daar bevestigd in onze opvatting dat er toch zoveel schoons en moois is in onze natuur, zelfs dichtbij huis. De stilte van de natuur was er vol geluiden.

Het is dan ook jammer te noemen dat we ons in het algemeen vaak nog weinig gelegen laten aan het milieu.

Zo is uit landelijk onderzoek gebleken dat wij Nederlanders ons wel bekommeren om het milieu, maar naar het lijkt minder dan voorheen.

Hoe zou dat kunnen? Wordt er misschien teveel op sceptische wijze over het milieu gepraat? Is het iets afstandelijks? Zo van: daar kunnen we toch niet aan doen, het is een zaak van de regering en van de gemeente. Of van de grote bedrijven, dat zijn de boosdoeners!?

Als we zó denken en als de berichtgeving via radio, tv en krant inderdaad zó op ons overkomt zou dit best eens een reden kunnen zijn, waarom we wat minder zorg zouden hebben voor ons milieu dan voorheen.

We moeten ons met zijn allen goed bezinnen over de zin van een gezond milieu, waarbij we af moeten van een defensieve benadering van het milieubeleid, dat vooral bij vele bedrijven nogal overheerst. Ons milieu moet anders benaderd worden, verdient het zakelijk te worden benaderd. Er is geld voor nodig, veel geld, om het gezond te maken waar dat nodig is en om het gezond te houden. Veel mensen hebben dit gelukkig door en zijn blij met allerlei initiatieven, die ondernomen worden.

Ook onze stichting vestigt hierop regelmatig aandacht. Want een verantwoord milieugedrag begint al vlak bij huis. We zullen er onze kinderen in moeten helpen opvoeden, waaraan ook de scholen aandacht schenken, hetgeen zeker resultaten laat zien. Goed voorbeeld doet immers goed volgen!

Je kunt ook zeggen: och, dat ene batterijtje, wat maakt dat nu uit, als het in de vuilniszak komt. Maar als we allemaal zo denken worden het er al gauw miljoenen, waarvan de schadelijke stoffen op de een of andere wijze in de bodem verdwijnen en daarmee ons grondwater vervuilen. Als je eens met eigen ogen vervuild water goed gezien hebt en dit gevoel op je hebt laten inwerken, zul je er beslist verder over nadenken, hoe dat nu allemaal mogelijk is geworden. Schoon water is zo belangrijk omdat water juist een belangrijke levensbron voor ons is.

Dat weggooien van dat ene batterijtje heeft nog een

ander negatief effect als we dat doen in het bijzijn van kinderen, die daarmee denken dat het de gewoonste zaak van de wereld is.

Juist al op jongere leeftijd moet kinderen een milieuvriendelijk gedrag worden bijgebracht. Het gaat uiteindelijk vooral ook om hun toekomst. Pratend met jongeren zullen we merken dat het hen wel wat zegt, dat milieu.

Daarbij hoort dan wel een voorwaarde: goed voordoen! Daarin ligt de basis voor een milieubewust gedrag.

Laten we er goed om denken: we doen het niet zomaar, voor niets. Het is belangrijk werk, het is zelfs levenswerk, dat we de aarde enigszins gaaf nalaten aan de mensen, die na ons komen.

Met deze "overweging" en de hoop gevestigd op een goed zomers najaar, wens ik u allemaal "geern töt tookn moal".

H.Boink.

Denekamp, 13 augustus 1987.

Een'n dag zun
en dan hef e
wear dree daagn spiet
dat e dr west hef.

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van zusterverenigingen, van boek aankondigingen en exposities.

ENQUETE

Bij dit Onderschoer is een enquêteformulier gevoegd over 't Onderschoer. Het leek het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp en de redactie van 't Onderschoer wel eens goed zich af te vragen of ze met het contactorgaan op de goede weg zitten, zonder dat daartoe overigens al signalen zijn ontvangen. Maar daarop wachten is ons inziens niet de juiste weg. Af en toe moet je een (positief) kritische benadering aandurven.

Verzocht wordt het formulier-tje voor 1 november 1987 terug te zenden aan de redactie van 't Onderschoer, p/a 't Heemhoes, Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp.

H.Boink.

NIEUWE DONATEURS

In de afgelopen periode hebben zich de volgende personen aangemeld als donateur van onze Stichting.

J.J.Blokuis, De Volharding 35 Denekamp; J.Goosink, Ootmarsumsestraat 175, 7634 PP Tilligte; J.B.Niehof, Rammelbeekweg 15, 7591 NP Denekamp; H.J.Kleinsman, Foksweg 13, 7588 PM Beuningen; mevr.M.Morsink-Rondhuis, Princessestraat 9, 7591 GC Denekamp; G.M.Loman, Beuningerstraat 65, 7588 RG Beuningen; Th.Sanders, Eurowerft 9, 7591 DE Denekamp; H.Mensink, Nassaustraart 15, 7591 EE Denekamp; mevr.A.Tijkorte, De Volharding 18, Denekamp; B.J.Sombekke, Beuningerstraat 58, 7588 RH Beuningen en G.H.Niehof, Kanaalweg 5a, 7591 NH Denekamp.

Het aantal donateurs komt hiermee op 632.

M.Ribbert.

ALNS IS N WOONDER

In mei 1987 is de tweede dichtbundel verschenen van mevrouw E.Bos-Hermelink.

"Alns is n woonder" is de titel die deze dialectbundel heeft meegekregen en welke op fraaie wijze is geïllustreerd door Fons van Schoot.

Zo'n goeie vijftig gedichten bevat het zestig pagina's tellende boekje.

Mevrouw Bos-Hermelink, die geboortig is uit Denekamp, behandelt in de bundel veel alledaagse dingen, dingen waarbij we niet zo gauw stil staan, maar welke ruim de moeite waard zijn om er eens over na te denken. Daartoe nodigt het werk dan ook uit.

Voorts blijkt uit het schrijven van gedichten in dialect hoe iemand houdt van de streektaal en pleit voor het gebruik ervan.

"A'j wilt dat de Twentse sproak
dr vuur later mot bliëvn
verget dan nich het oaver
te dreagn
duur t te sprekn en te
schriëvn."

Aldus opent mevrouw Bos-Hermelink haar dichtbundel op de titelpagina. Elders in dit Onderschoer treft u een gedicht uit de bundel aan.

Het Boekje heeft als formaat 21x14cm, telt 61 pagina's, is geïllustreerd en is voor f.9,50 verkrijgbaar bij Boekhandel De Bruyn in Oldenzaal.

H.Boink.

BASISCURSUS VOOR AMATEURHISTORICI

Na de zomervakantie zullen weer twee basiscursussen voor amateurhistorici in Overijssel worden georganiseerd. In afwijking van voorgaande jaren zullen deze niet door het Beraad voor de Regionale Geschiedbeoefening in Overijssel, maar door de Volksuniversiteiten van Hengelo en Steenwijk worden georganiseerd. Het doel van deze cursussen is het aanleren van een aantal vaardigheden voor plaatselijk en regionaal historisch onderzoek, waaronder het opsporen en leren lezen en begrijpen van bronnen en literatuur en het verwerken van de gegevens tot een publikatie. In twee reeksen van tien lessen, één in Hengelo en één in Steenwijk worden belangstellenden voor de geschiedenis van eigen streek en plaats ingewijd in de theoretische kanten van historisch onderzoek.

Voor nadere informatie en opgave kan men terecht bij de Volksuniversiteit Steenwijk, Postbus 302, 8330 AH Steenwijk; tel.: (05210) 11115; de Volksuniversiteit Hengelo, Schouwburgplein 4, 7551 DE Hengelo; tel.: (074) 423963.

H.Boink.

HET DENEKAMPSE OORLOGSBOEK

Hoewel er reeds verschillende personen medewerking hebben toegezegd om hun oorlogsherinneringen of -ervaringen op te schrijven zijn nieuwe schrijvers of vertellers nog steeds van harte welkom.

Men kan herinneringen over de gehele oorlog beschrijven of vertellen, dus vanaf 10 mei 1940 tot na de bevrijding. Men kan zich evenwel ook beperken tot een of meer voorvallen uit de oorlogsjaren. Denkt u uw oorlogservaringen beter te kunnen vertellen dan deze op te schrijven, dan hoeft dit geen bezwaar te zijn. Een of twee leden van de werkgroep geschiedenis willen dan wel bij u komen om uw belevenissen op cassetteband op te nemen. U zou ook op een avond in 't Heemhoes kunnen komen, waar u onder het genot van een kopje koffie, uw verhaal vertelt, wat wij dan kunnen opnemen.

Voor meer bijzonderheden zie ook het vorige Onderschoer. Wilt u nadere inlichtingen, die kunt u krijgen bij ondergetekende of in 't Heemhoes.

H. Asma.

CURSUS HISTORISCH INTERVIEW

Een vorm van geschiedbeoefening, die de laatste jaren steeds meer in de belangstelling staat, is de mondelinge geschiedenis. Ook bij onze Stichting hebben we dit van

meetaf als "erkende" bron meegenomen. Gesprekken met oudere mensen worden -zo het enigszins mogelijk is- opgenomen op band. Daarmee bereiken we tegelijkertijd dat het dialect wordt vastgelegd. Al geregeld heeft men in 't Onderschoer van de resultaten hiervan kunnen lezen.

Het belang van mondelinge geschiedenis is dat deze ons informatie kan geven, die op andere manier niet of moeilijk is te krijgen. Ervaringen van mensen op het persoonlijk vlak, hun ideeën en opvattingen over hun leven vroeger en over bepaalde gebeurtenissen zijn slechts zelden in bronnen terug te vinden. Het dagelijks leven van het gros van de mensen was zo gewoon en vanzelfsprekend dat niemand het nodig vond dat op een of andere manier vast te leggen. Gelukkig is hier en daar het dagelijks leven in het verleden een onderwerp van onderzoek geworden.

Met oudere mensen wordt gesproken. Daarnaast kan ook het interviewen van mensen, die een rol in het plaatselijke politieke en maatschappelijke leven hebben gespeeld, een belangrijke bijdrage vormen tot de kennis van het verleden.

Dergelijke gesprekken of interviews worden dan ook terecht gezien als een van de bronnen voor historisch en volkskundig onderzoek. Dat wil zeggen dat zij ook als zodanig behandeld moeten worden op een verantwoorde manier en kritisch. Net als een schriftelijke bron moet men zich verantwoorden. Ook hier dient de onderzoeker aan te geven waar hij zijn gegevens vandaan heeft gehaald. Tevens vraagt de keuze van de interviewtechniek om de nodige bezinning. Een probleem op zich alleen al vormt de wijze van registreren en verwerken van het mondeling verkregen materiaal.

Daarom is er dit najaar in

Overijssel een cursus "historisch interview", waarin in een reeks van acht lessen amateurhistorici worden ingewijd in de theoretische en vooral praktische kanten van de mondelinge geschiedenis. Hoe zet ik mijn onderzoek op? Welke vragen stel ik? Hoe controleer ik de betrouwbaarheid van mijn informanten? Welke registratie-apparatuur kies ik? En hoe verwerk ik mijn gegevens?

Meer informatie over het volgen van deze cursus kan worden verkregen bij de heer G. Buist of mevrouw T. Mastebroek van de Culturele Raad Overijssel, Postbus 1347, 8001 BH Zwolle; tel.: (038) 212863.

H. Boink.

BEZOEK KINDEREN UIT METELN AAN DENEKAMP

Op uitnodiging van de Stichting Heemkunde Denekamp, brachten kinderen uit Metelen en hun begeleiders op woensdagmiddag 29 juli 1987 een bezoek aan Denekamp. Van de Denekampse kinderen hadden er twintig gehoor gegeven aan de uitnodiging. De opzet was kinderen uit Metelen en Denekamp met elkaar te laten kennismaken en voor hen gezamenlijk een leuke middag te organiseren. Uit Metelen kwamen vierendertig kinderen, vergezeld door zes begeleiders/sters.

Naast enkele medewerkers van de Stichting Heemkunde Denekamp was de organisatie van deze middag in handen van de Stichting Gemeenschapswerk Denekamp. De vrijwilligers/sters van deze Stichting hebben zich bijzonder ingespannen en gezien de reacties van de kinderen was het een geslaagde middag.

Na verwelkoming en kennismaking in het Vledderhoes werd

een bezoek gebracht aan het museum Natura Docet in Denekamp, waar o.a. een film over wolven werd vertoond.

Vanwege het slechte weer werd het programma voortgezet in het Vledderhoes. Er waren door de vrijwilligers/sters van Gemeenschapswerk verschillende spelen voor de kinderen samengesteld, zoals skilopen, hoepelen, emmerspel, estafette, natuurspel. Tot slot was er "disco" waaraan door de kinderen voltallig werd deelgenomen en "de beentjes dus wel van de vloer kwamen". Hierbij werden de winnaars van de spelen bekendgemaakt en enkele prijzen overhandigd.

Omstreeks half zeven vertrok de bus met kinderen weer richting Metelen en togen de Denekampse kinderen ook weer huiswaarts.

Vooraf dank zij de spontane medewerking van Gemeenschapswerk was het een geslaagde middag en langs deze weg wil het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp nog eens hartelijk bedanken voor de medewerking.

Een tegenbezoek van Denekampse kinderen aan Metelen vindt plaats op woensdag 26 augustus 1987.

J.A. den Ouden.

TENTOONSTELLING IN MUSEUM HUIZE KEIZER

In het museum Huize Keizer te Denekamp is nog tot 26 oktober 1987 de tentoonstelling Landschappen in Wol en Pastel van Miny Odding uit Borne te zien. Miny Odding heeft ons in haar "schilderijen in wol" iets te vertellen. Zij wil de aandacht vestigen op het feit, dat er in de natuur nog zo oneindig veel schoons te genieten valt. Uit al haar werken spreekt vooral respect voor het milieu

en de natuur. De tentoonstelling past dan ook bijzonder goed in dit Jaar van het Milieu.

Museum Huize Keizer, Kerkplein 2, Denekamp.
Geopend: ma/vr 9-12, 14-16; zo 14-17.
Toegang gratis.

H.Boink.

COLLECTE ANJERFONDS

Onze stichting is dit jaar voor het eerst gevraagd door het plaatselijk Anjercomité mee te doen aan de jaarlijkse huis-aan-huis collecte van het Anjerfonds, de provinciale afdeling van het Prins Bernhardfonds. De doelstelling van het Anjerfonds is het bevorderen van de zelfwerkzaamheid op het gebied van kunst, cultuur en natuurbehoud in het algemeen, hetgeen plaatsvindt door het leveren van financiële bijdragen.

De Stichting Heemkunde Denekamp heeft al enkele keren een bijdrage van het Anjerfonds mogen ontvangen. Laatstelijk was dit in 1982 toen we een bedrag van f.5000,- kregen voor de inrichting van 't Heemhoes.

Stimulerend om mee te werken aan deze collecte was zeker ook de premietoekenning die het Anjerfonds hanteert. Aan de collecterende instelling wordt namelijk door de burgemeester een premie toegekend, welke dit jaar 1/3 deel is van het door die betreffende instelling ingezamelde bedrag.

De collecte heeft dit jaar in Denekamp e.o. een bedrag opgeleverd van ruim f.2800,-; dit is f.700,- meer dan in 1986.

Door de collectanten van de Stichting Heemkunde is f.300,-

ingezameld. Als premie kunnen we een bedrag van f.100,- tegemoet zien.

Heel hartelijk bedankt, collectanten. Hopelijk mogen we volgend jaar weer een beroep doen op jullie onontbeerlijke medewerking.

H.Boink.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Hoewel het nieuwe seizoen pas is begonnen, heeft de werkgroep haar eerste bijeenkomst al weer gehad. Ook zijn er reeds enkele activiteiten geweest, zoals de medewerking van een groot deel van onze leden aan de open-monumentendag van zaterdag 12 september 1987. Daarvoor hebben verschillende leden, samen met de werkgroep exposities al de tentoonstelling over de zusters en het 75-jarig bestaan van de koepelkerk, in de St.Nicolaaskerk verzorgd. Lag het hoofdaccent tijdens de expositie in het museum Huize Keizer op het 75-jarig jubileum van de zusters en werd er terloops enige aandacht aan de toen bijna 75-jarige koepelkerk geschonken, tijdens de kleinere expositie in de kerk waren de rollen omgekeerd.

Inmiddels zijn we bezig met de voorbereiding van een expositie, die half december van start gaat in Huize Keizer. Door middel van deze tentoonstelling willen we een beeld geven van de "winterfeesten", hoe ze

vroeger werden gevierd en met welke werkzaamheden vooral de plattelandsbevolking zich in deze streken in de wintertijd bezighield. In het volgende stukje kunt u daarover meer lezen.

Onze maandelijkse bijeenkomsten zijn verplaatst van de tweede maandag naar de tweede dinsdag van de maand. Nieuwe werkgroepleden zijn nog steeds van harte welkom. Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij ondergetekende, bij andere werkgroepleden en bij 't Heemhoes.

H.Asma.

DE EXPOSITIE "MIDWEENTER IN TWENTE EN DE DUITSE GRENSTREEK"

Vanaf ongeveer half december a.s. tot half januari 1988 organiseren de werkgroepen geschiedenis en exposities een tentoonstelling over de gebruiken vroeger en nu in en rond Denekamp, in de tijd vanaf het begin van de advent tot en met drie-koningen.

Voor deze tentoonstelling, die hoogstwaarschijnlijk ook een weekend in het Duitse Metelen te zien zal zijn, kunnen we nog wel wat gebruiksvoorwerpen, gereedschappen, foto's enz. gebruiken.

We denken bijv. aan oude speculaasplanken en andere handgereedschappen, die werden gebruikt voor het maken van "kloäskes" en grotere speculaaspoppen. Ook aan vooral oudere midwinterhoorns, aan kerstgroepen en -stallen, die u zelf niet gebruikt tijdens de a.s. kerstdagen. Verder aan oude wafelijzers om nieuwjaarskoeken te bakken, aan kleiner of groter schiettuig dat tijdens de jaarwisseling werd gebruikt. Misschien hebt u nog

andere voorwerpen, afbeeldingen, foto's, kerst- en nieuwjaarskaarten enz. die aan bovengenoemde feesten en aan de viering ervan, herinneren. Ook zijn we nog op zoek naar voorwerpen, die in de wintertijd werden gemaakt en de gereedschappen die daarbij werden gebruikt. Te denken valt aan klompen- en klompenmakersgereedschappen, aan de gereedschappen die huisslachters gebruikten en aan weef- en spin-toestellen.

We willen op deze expositie ook een afzonderlijke ruimte inrichten met winterspelen van vroeger; spelen en spelletjes die binnen- en buitenshuis werden gedaan. Dus oude schaatsen, sleeën en sleetjes uit vroegere dagen, maar eveneens oude gezelschapsspelen en spelletjes, die in de lange winteravonden door de kinderen, maar ook door ouderen werden gebruikt, zijn welkom.

Enkele leden van bovengenoemde werkgroepen zijn op bezoek geweest in Metelen en in het kleine maar interessante Heimatmuseum in Neuenhaus.

Van beide kregen we de volle medewerking toegezegd en kunnen we waarschijnlijk zoveel bruikbaar materiaal lenen, dat er een aparte "Duitse hoek" mee is in te richten.

Tenslotte is er ook de medewerking van de Oudheidkamer Twente te Enschede, waarvan we spullen kunnen lenen voor de tentoonstelling.

Kunt en wilt u ons helpen aan materiaal, waarvan u denkt dat het in genoemde expositie past, wilt u dit dan even laten weten op 't Heemhoes (tel.4656) of aan een van de leden van genoemde werkgroepen?

H.Asma.

JAARBOEKJE STICHTING
HEEMKUNDE OOTMARSUM

In juli van dit jaar kwam het vierde jaarboekje van de Stichting Heemkunde Ootmarsum uit. Het bijna zestig pagina's tellende boekje op formaat 21x14 cm ziet er aardig verzorgd uit. Het geeft vooral een activiteitenoverzicht van het afgelopen jaar, waarvoor jaarboekjes ook heel goed gebruikt kunnen worden.

De overzichten gaan vergezeld van een stuk informatie als resultaat van onderzoek, terwijl er ook een pleidooi wordt gehouden voor "onze spraak".

H.Boink.

FACELIFT VOOR OUDE HUNENBORG

De Hunenborg ligt in Volthe (gemeente Weerselo) aan het kanaal Almelo-Nordhorn, ca. vier km ten zuidoosten van Ootmarsum. Het grenst aan de buurtschap Tilligte in de gemeente Denekamp.

Hier zijn de restanten aanwezig van een voormalig verdedigingswerk, dat eens bestond uit een hoofdburcht met wohntoren, gebouwd op een hooggelegen stuk grond in het moeras de zgn. Hoge Hunenborg. De binnenste ruimte was ovaal van vorm (ca. 95 x 135m) en was omgeven door een wal die aan de buitenzijde beschermd werd door een houten pallissade. Daaromheen lag een brede gracht. Aan de noordzijde was

de hoofdburcht verbonden met de voorburcht, de Lage Hunenborg. Dit was een laag gelegen drassig stuk grond omgeven door een wal en een tien meter brede gracht.

De wal en de gracht om de Hoge Hunenborg zijn nog aanwezig, evenals een gedeelte van de gracht om de Lage Hunenborg. Deze zijn in de loop van de eeuwen verzand en met bomen dichtgegroeid. Dit broekbos is door het Overijssels Landschap met behulp van vrijwilligers in 1981/1982 verwijderd, zodat de gracht weer zichtbaar werd.

Op initiatief van onze Stichting en in samenwerking met de Vereniging Heemkunde Weerselo zijn er plannen gestart om de strooisellaag van de bodem te verwijderen, waarna de gracht weer watervoerend zal kunnen worden.

De Vereniging Oudheidkamer Twente heeft als eigenaresse van de Hunenborg hieraan in beginsel haar medewerking toegezegd. Ook de beheersinstantie Overijssels Landschap wil hieraan een positieve bijdrage leveren.

Intussen hebben enkele mensen van onze Stichting en van de Vereniging Heemkunde Weerselo de daar aanwezige flora en fauna geïnventariseerd.

Graag houden we u van de ontwikkelingen van dit prachtige samenwerkingsproject op de hoogte.

H.Boink.

BEDANKT

Van de familie Arens uit Denekamp ontvingen we in bruikleen een oud type reiskoffer.

Voorts hebben we als schenking ontvangen:

* van de heer A. Groener te Denekamp een foto van Bögelscamp.

* van de heer J.H.Borgman te Denekamp een boek Vlooiemarkt Amsterdam; een jaargang genealogische vereniging Twente en een paar jaargangen Gens Nostra.

* van de heer G.Lohuis uit Denekamp tien boekensteunen voor de bibliotheek.

J.A.den Ouden.

CULTURELE RAAD OVERIJSSSEL

Het kwartaalblad van de sector Geschiedenis en Cultuurbeheer van de Culturele Raad Overijssel is 't Overijssels Contactbericht. Het blad geeft een grote hoeveelheid informatie over ontwikkelingen in de geschiedbeoefening in en buiten Overijssel. Hiertoe is het blad onderverdeeld in diverse rubrieken, zoals museumnieuws, het historisch bedrijf, monumenten, boekennieuws en de rubriek 'vraag en aanbod'. Daarnaast wordt jaarlijks één aflevering geheel gevuld met een Overijssels tijdschriftenoverzicht. Dit ontsluit een groot aantal artikelen, die in plaatselijke Overijsselse periodieken op het gebied van streekgeschiedenis gedurende een bepaald jaar zijn verschenen.

Het Contactbericht is daarom onder meer een belangrijk hulpmiddel om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen binnen de museale en historische sector van de Culturele Raad Overijssel. 'Overijssels Contactbericht' verschijnt vijf maal per jaar. Voor een abonnement, dat f.15,- per jaar kost, kan men zich opgeven bij de Culturele Raad Overijssel, postbus 1347, 8001 BH Zwolle; tel.: (038) 212863.

H.Boink.

KINDEREN UIT DENEKAMP NAAR METELEN

Woensdagmiddag 26 augustus 1987 is er in het kader van de uitwisseling met Metelen, een bus met kinderen naar aanleiding van een spelweek (georganiseerd door Gemeenschapswerk) uit Denekamp naar het Duitse Metelen vertrokken. De tocht ging naar het fraaie Vogelpark Meteler Heide, waar we door enkele mensen van de Heimatverein Metelen werden verwelkomd. Er waren zo'n vijftig kinderen van Denekamp en eveneens vijftig van Metelen.

De kinderen mochten eerst het vogelpark bekijken. Daarna werden er op de speelweide in het vogelpark gezamenlijk verschillende spelletjes gedaan. Naast limonade en "Kuchen" was er nog een ijsje.

Al met al een geslaagde middag, die vooral dankzij de inzet van staf en vrijwilligers van de Stichting Gemeenschapswerk een groot succes was en die voor herhaling vatbaar is.

H.C.M.Boink-Wagenvoort.

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Van A.A.J. Haamberg uit Oldenzaal kreeg ik ook weer een reactie, waarvoor dank. Haamberg schrijft o.m.: "Het pleit niet voor de Kulbuurt te Denekamp dat de uitdrukking Jongskoffie daar een alledaags begrip was. Immers: Wie houdt er nou van slappe koffie?" Onze vraag was wie dit begrip kent. De betekenis van het woord is door Haamberg wel goed begrepen. Maar de wijze waarop het woord in de Kulbuurt gebruikt werd is daarmee nog niet duidelijk en daar ging het eigenlijk om. Uit de ons bekende informatie uit de Kulbuurt....wordt duidelijk, dat dit koffie was welke bestemd was voor de "jongs" uit de buurt als ze binnenkwamen.

Voorts geeft Haamberg verklaringen voor een aantal dialectwoorden.

'n Vielloor: wil zoveel zeggen als een stiekeme vlegel. De achterboks antrekkn: terugkrabbelen, wanneer je door je eigen schuld in een netelige positie bent gebracht. Oorspronkelijk is de achterboks

een achtertug voor paarden, dat ter bescherming diende en gebruikt werd bij zware vrachten om te voorkomen dat de last ging verschuiven. Stalstreaier: Streaien betekent rondstrooien. Stro uitstrooien in de koestal of het varkenshok werd dikwijls gedaan door een ongehuwde, inwonende boer, die in Hasselo stalstreaier werd genoemd.

Tot zover de brief van Haamberg.

Ene (heer) N.W. Bootsma uit Heiloo schreef ons een uitgebreide brief waarin deze ingaat op enkele aspecten van ons heemkundewerk, zoals veldnamen-publicatie, over dialectwoorden, de straatnamen in de gemeente Denekamp en over ons plan voor een oudheidkamer. Enkele details volgen hierna.

Bootsma vraagt of enig uitzicht bestaat op publicatie van bijeengebrachte veldnamen.

Hij is nog altijd nieuwsgierig naar wat in Denekamp bekend is van "woerd/waarte" en vraagt of iemand daarover eens iets kan meedelen, bijvoorbeeld als bijdrage in 't Onderschoer.

Aan de realisering van het veldnamenboek wordt hard gewerkt. Momenteel zijn we bezig met het maken van het kaartmateriaal. Tegelijkertijd is het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp zoekende naar financiële middelen om een dergelijk toch wel kostbaar boekwerk uit te geven.

Op de betekenis van de veldnaam "woerd" wordt in de volgende aflevering van 't Onderschoer teruggekomen. Mochten er onder u zijn die daarop willen reageren, graag.

In een eerder Onderschoer hebben we het eens gehad over "pakjesdrager". Bootsma vergelijkt het vervormde woord "pakjesdrager" met het Duitse "Gepäcksträger", hetgeen een vertaling is van het Franse woord "porte-bagage"; juist bagagedrager. Zo is de Franse taal "ingeburgerd" in ons Nederlands. En zelfs in het Twents, want ook het woord "bagaasje-dreager" wordt veel gebruikt.

Aansluitend vraagt Bootsma zich af hoe het in Denekamp zit met het dialectgebruik voor "wagen" als voertuig. De redactie stelt zich voor hierop de volgende keer terug te komen. Reacties van onze lezers zijn intussen van harte welkom.

Vervolgens haalt Bootsma aan de straatnaam "Alleeweg" in onze gemeente, waarvan een verklaring voorkomt in onze dit jaar gestarte rubriek "Onze straatnamen". Hij schrijft dat de naam Alleeweg niet alleen staat en ook elders voorkomt.

Dat is duidelijk, vooral met namen die afgeleid zijn van situaties in het landschap. Het komt met de regelmaat van de klok voor dat je in totaal

verschillende plaatsen -tot in het buitenland toe- dezelfde straatnaam kunt tegenkomen, zonder dat dit overigens enige overeenkomst hoeft te hebben. Dit laatste kan natuurlijk wel. Gelukkig ook heeft menig straatnaam vaak een verre geschiedenis. Namen die al generaties lang in de volksmond werden gebruikt, zijn in veel gevallen zelfs officieel "gelegaliseerd".

Een deel van de eerder genoemde Alleeweg liep inderdaad naar de Allee van het Huis Ootmarsum, zoals Bootsma veronderstelt.

Tot slot gaat briefschrijver in op ons project "oudheidkamer", ook wel aangeduid als museum voor religieuze (volks)kunst. Bootsma heeft van dergelijke musea in het algemeen niet zo'n hoge pet op. Devotionalia bestempelt hij bijv. als een verzameling van prullaria (wat hiermee ook maar bedoeld is-H.B.), bidprentjes, wijwaterbakken enz. Wat hem betreft zou daar een zolderkamertje aan gewijd mogen worden, maar meer ook niet. "Maak er geen museum van religieuze kunst van, waar het doorgaans om fabrieksmatige nostalgie gaat, die na 1850 over de parochiën zijn uitgestort", aldus Bootsma, die daarbij aantekent begrip te kunnen opbrengen voor de reactie van R.Olde Dubbelink.

Hierbij wil ik in het algemeen opmerken dat ook "fabrieksmatig" vervaardigde "spullen" kunnen behoren tot een cultuur, zoals we dat ook heden ten dage alom kunnen zien en beleven. Ondanks dat ik meen te begrijpen wat Bootsma bedoeld te zeggen, meen ik toch dat zijn redenering niet helemaal op gaat, gezien vanuit een algemene visie. En dat blijkt ook wel uit de brief, waarin even verder staat: "Toch -het is realiteit (ge-

weest) voor pakweg 90% van de Denekampse gemeentenaren; tastbare religio's alsmede sociale vormen van het 'Roomse leven' verdienen het bewaard c.q. gedocumenteerd te worden: Wie zich daaraan stoort, zoals ik, die loopt er maar omheen." Aldus briefschrijver Bootsma uit Heiloo, die bijvoorbeeld publicaties over (protestants) kerkleven uit het Bentheimse kan boeien, terwijl hem dezelfde literatuur uit de IJssel/Vechtstreek mateloos blijkt te ergeren. Bootsma erkent aansluitend dat gevoelsmatige overwegingen zelden een goed richtsnoer zijn.

Waarvan acte!

Bootsma stelt aan het eind van zijn uitvoerige brief het beter te vinden dat er in Denekamp een museum zou komen, waar een beeld wordt geschetst van leven en werken met iets wat volkskunst heet, waarbij ook een snuffie religieuze voorwerpen getoond kunnen worden. "Hoe goed zou het zijn een pandje in te richten met dergelijke zaken, annex werktuigen in de tuin," zo besluit Bootsma zijn brief, die ons met het streven te komen tot een oudheidkamer voor devotionalia succes toewenst, ondanks dat deze devotionalia aan hem slecht besteed zijn.

Bedankt (mijnheer) Bootsma uit Heiloo voor uw uitvoerige brief. Wellicht dat we nog eens weer van u mogen vernemen. We zullen er ons voordeel mee doen, waar dit kan.

Ook van de heer R.Olde Dubbelink, waar de vorige briefschrijver het even over had, mocht ik weer een brief ontvangen. Olde Dubbelink: "Allereerst ben ik het met u eens, dat ik mij wat ongenueanceerd heb uitgelaten over de rol van het

katholicisme in de Denekampse samenleving. Hiervoor mijn verontschuldiging. Natuurlijk is de gemeenschap, zoals u zegt, eeuwenlang gestoeld op voornamelijk een katholieke geloofstraditie en zal men vele aspecten van die samenleving in deze traditie moeten bekijken en waarvan men naar mijn mening ook een goede weergave vindt in 't Oderschoer. Daarvoor wil ik dan ook mijn waardering uitspreken. Maar in verband met de oprichting van een museum voor religieuze kunst is dit naar mijn mening toch een overbenadrukking van dit aspect. Tevens vanuit commercieel/toeristisch oogpunt lijkt mij dit geen goede keuze. Het gaat hier namelijk om een permanente tentoonstelling en naar mijn mening is men hierop snel uitgekeken, tenminste als onder religieuze kunst voornamelijk 19de eeuwse en 20ste eeuwse devotionalia verstaan wordt."

Deze benadering komt vrijwel overeen met de gedachten die het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp er op dat terrein op na houdt. Vooral omdat het -nu eenmaal- een gegeven is dat musea en oudheidkamers zich zoveel mogelijk zelf moeten zien te redden, self supporting moeten zijn. Er moet dan ook zeker door een commerciële/toeristische bril gekeken worden, waarbij het van groot belang is te beseffen dat er zelfs dan nog geregeld "gewisseld" moet worden, om publiek te blijven trekken. Want dat is immers de andere kant voor plaatselijke musea.

Olde Dubbelink vindt dat na zoveel jaren (geschiedkundig) onderzoek het zeer wel mogelijk is een museum in Denekamp te realiseren, waarbij een (permanent) overzicht is te tonen van de geschiedenis van Denekamp e.o., "waarbij de bezoeker een indruk krijgt van de ontwikkeling van een Twents

dorp en gemeente". "Daarin zijn dan tevens de religieuze kunst, alsmede de landbouwcollecties onder te brengen", zo vindt Olde Dubbelink, die tot slot hartelijk wil bedanken voor de goede reactie in dit blad, die hij op zijn brief heeft gekregen. Als oud-Denekamper hoopt hij eens een aktiviteit van onze Stichting van begin tot einde mee te kunnen maken.

Met dit aanbod zijn we dan ook ingenomen.

Voor al aktieve medewerkers kunnen we erg goed gebruiken in Denekamp bij de bevordering van de kennis over de plaatselijke cultuur.

Gehoord in Metelen: "Böse Schwiegemutter", als het stuk taart op je bord is omgevallen. Kennen we bij ons ook dergelijke uitdrukkingen?

Wie heeft er wel eens van de volgende uitdrukking gehoord en wil daarover ook iets vertellen.

"In n pispot waske, in n hiel-bön dröagn."

"Oons jong hef n deurgaank".

"Hee löt zich ne boonnstok op n kop anplaantn".

Wie weet wat "smetwegns" betekent?

Tot slot in deze rubriek een korte herfstmijmering van D.H. M. uit Denekamp, welke de redactie vorig jaar medio oktober mocht ontvangen.

HERFSTMIJMERINGEN

"Op het ogenblik dat dit kolommetje wordt geschreven, is de

hefst nog bezig de zomer te verjagen. Een hardnekkige zomer (1986-red.), die zijn gebied tegenstribbelend prijsgeeft. De bloemen in de bakken willen nog niet sterven. De bomen in de verte staan als kleurvlekken tussen het rood en wit van de gevels. Onbeschrijfelijk boeiend is dit zachte gevecht tussen twee grootmeesters van de natuur: de open vriendelijke zomer en de nu en dan grimmige maar af en toe ook zo milde herfst. Beide hebben hun grote bekoring.

Wij hebben ze allebei even lief. Er zijn mensen die gevallen bladeren alleen maar lastige vieze rommel vinden. Er zijn anderen die er een paar van oprapen en zeggen: "Hebben ze geen mooie nerf, zijn ze niet prachtig van kleur?" en ze dan in een boek leggen om ze te bewaren. Deze mensen hebben waarschijnlijk iets meer van het leven genoten.

En wat doen wij met onze herfst? Straks? Worden we grimmig? Blijven we mild? Nog wat stoeien met onze zomer? En later wat vechten tegen onze winter?

We zijn een blad in de wind, de een groot, de ander wat kleiner. We dwarrelen een hele poos rond, de een kort de ander wat langer. Maar als we neerkomen moet het de moeite waard zijn ons te bewaren in een boek om er nog eens naar te kunnen kijken, want rommel is er al genoeg in de wereld."

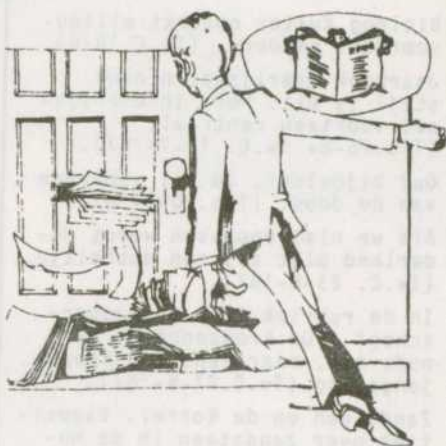
H.Boink.

Völ?
Völ laai op ne waagn.

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Nbl.v.Old.: Nieuwsblad voor Oldenzaal en omgeving.

In de rubriek "Oet de noaberschap": Amateur-historici in opmars. (Tw.C.16-5-'87).

Toekomst onzeker voor oudste boerderij van Westfalen, die staat op de grens bij Overdinkel. (Tw.C.+Tub.20-5-'87).

Textielindustriemuseum (Enschede) eigenlijk verkeerde naam. Inrichting wordt binnenkort drastisch veranderd. (Tw.C. 22-5-'87).

Samenwerking en overleg tussen Nederland en Duitsland noodzakelijk voor behoud van beken en venen. (Tub. 26-5-'87).

Adjutant Veeneman maakt oude luchtvaart weer levend in museum op vliegveld Twente. (Tw.C. 29-5-'87).

Roek minder schadelijk als vaak wordt beweerd. (Tub.23-5).

Bomen, bakens in landschap en tijd. (Tw.C.26-5-'87).

J.G.Buyvoets verlaat Twente Akademie. (Tw.C. 26-5-'87).

Rupsenvraat teistert kruinen van de eiken. (Tub.2-6+ 17-6; Tw.C. 16-6+23-6-'87).

Laatste schatkamers van generaties huiscultuur. Over kastelen, havezathen en buitenplaatsen. (Tub. 2-6-'87).

Gedenksteen op vindplaats zout in Nederlandse bodem (in tuin van kasteel Twickel). (Tw.C.+Tub. 5-6-'87).

Hoe oud is Twente (in rubriek "van eigen erf"). (Tub.6-6).

In prehistorie telde Overijssel 2000 inwoners. (Tw.C.9-6-'87).

Onderzoek broedplaatsen huiszwaluw. (Tub. 10-6-'87).

In de rubriek "Oet de noaberschap": Het einde van de Twentse handkatoenspinnerijen. (Tw.C. 13-6-'87).

Bidden bij 'n Boaken in Agelo. (Tw.C. 16-6-'87).

Presentatie dichtbundel "Alns is 'n woonder" van mevrouw E. Bos-Hermelink, in Borne. (Tw.C.13-6-'87).

Twentse boeren waren rond 1600 vrijwel allen pachters of horigen. (Tub. 13-6-'87).

Bioloog Kuiter ontdekt milieu-
voordeel esdoorn. (Tw.C.16-6).

Jaarboek Overijssel nieuwe
stijl is uit. Mens in Overijs-
sel voortaan centraal.
(Tub.25-6+ Tw.C. 11-7-'87).

Oud bijgeloof: de uil voorbode
van de dood. (Tub.20-6-'87).

Als we niet oppassen wordt Ne-
derland plat als een dubbeltje.
(Tw.C. 23-6-'87).

In de rubriek "Oet de naober-
schop" : De kroezenboom: een
oude man, maar eens een knappe
jongeling. (Tw.C.27-6-'87).

Zandsteen op de korrel. Exposi-
ties over zandsteen in de mu-
sea Palthehuis Oldenzaal,
Rijksmuseum Twenthe in Ensche-
de en Natura Docet in Denekamp.
(Tub. 23-6+Nieuwsblad v. Oldz.
7-7-'87).

Sloop stadspoorten in Oldenzaal
began anderhalve eeuw geleden.
(Tw.C.27-6-'87).

Vijf Denekampse kunstschilders
exposeren in museum Huize Kei-
zer te Denekamp. (Tub. 3-7+
4-7; Vizier 1-7; D.W.1-7+8-7).

Ook in prehistorie liep er een
A1 door Overijssel. (Tw.C.4-7).

De allereerste "vliegensch" in
boven Twente (Jan Olieslagers
op 28 september 1910).
(Tub. 6-7-'87).

Negen 17de eeuwse schoenen ge-
vonden, ingemetseld in een muur
te Amersfoort. (Tw.C.7-7-'87).

Een "buitenlandse" trip in Win-
terswijkse groeve. (Tub.9-7).

Van Kamersteur en kleikloeten;
Een boekje met Overijsselse
streekgerechten. (Tw.C.11-7).

Herstel waterlopen Hunenborg
bij Tilligte (met o.a. de me-
dewerking van de Stichting
Heemkunde Denekamp).
(Tw.C. 11-7-'87).

Tijdschrift inslag over boe-
rinnen. (Tw.C.11-7; Vizier 15-7).

Vleermuizen hebben geen heksen-
jacht verdiend. (Tub.11-7;
Tw.C. 14-7-'87).

Uit brieven van een Twents pre-
dikant uit de 17de eeuw". (Een
boekje verkrijgbaar bij boek-
handel De Bruyn in Oldenzaal).
Nieuwsbl.v.Oldz. 14-7-'87).

Over Sassen, Friezen, Franken
en klederdrachtencollectie
uit 1898. (Tub.18-7-'87).

Rijke geschiedenis heeft in
Oldenzaal nauwelijks sporen
achtergelaten. Kerkhof is eni-
ge herinnering aan Joods ver-
leden. (Tub. 18-7-'87).

Overijssels museumconsulent
G.Buist: "Revival voor 't
streekmuseum." (Tub.18-7).

Met ingang van deze datum een
serie van zes afleveringen
over Gelderman, de grote baas
in Oldenzaal. (Tw.C.18-7-'87).

De boer op in Overijssel in
juli en augustus (o.a. in De-
nekamp). (Tw.C.21-7-'87).

Jaarboek Stichting Heemkunde
Ootmarsum verschenen.
(Tw.C. 25-7-'87).

Van de 55 molens in Overijssel
werken er 29.
(Tw.C.25-7-'87).

H.Asma.

MILIEU

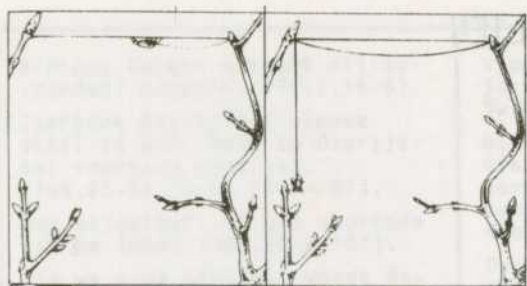
In alle beken en rivieren,
zwemmen wel honderden dieren.
Die lusten wel 180 mieren en pieren.
Maar niet die kwak uit de Rijn,
waar al die dieren vergiftigd zijn.

In alle bossen van het land,
leven veel dieren heel parmant.
Als er afval wordt gegooid,
zie je de dieren bijna nooit.
Dus, lieve mensen, laat niets vallen,
want er zijn dieren die daardoor
sterven in 100-tallen.

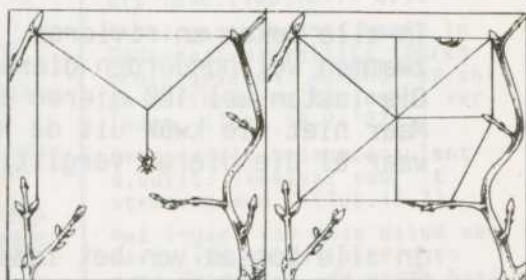
Er zijn veel vogels die fluiten.
Zij zijn graag vrij hier buiten.
Door rook en zure regen,
valt het hun smerig tegen.
Dus koop daarom benzine loodvrij,
want daarmee zijn de vogels heel blij.

Daar moeten we met zijn allen wat aan doen.
Ook al kost dat heel veel poen.
Ook de bossen en dieren willen leven.
En laten we ze niet de dood als cadeautje
geven!

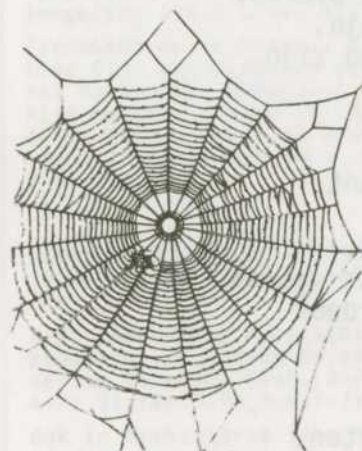
Susanne Arends/Kitty Arendsen (12 jaar).

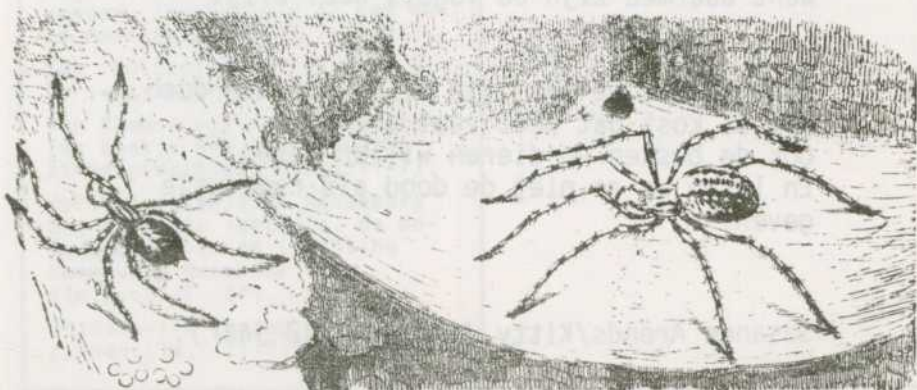
maken van een web

kruisspin

Huisspin; r.wijfje, l.mannetje

Voor de meeste mensen zijn spinnen gewoon spinnen. Men realiseert zich niet dat deze groep dieren een geweldige variatie in aantal soorten en leefwijze vertoont. Ze behoren tot die dieren waarvan velen onwillekeurig een afkeer hebben. Er worden veel verzin-sels over de spinnen verteld. Spinnen hebben altijd een overwegend ongunstige naam gehad bij de mensen. Oude verhalen, griezelfilms en sprookjes gaan meestal verge-zeld van spinnen.

Het is echter waar dat spinnen giftig zijn en dat er enkele soorten bestaan die voor de mens gevaarlijk zijn. Maar van de Nederlandse spinnen hebben we gelukkig geen gevaar te duchten.

Verder spelen spinnen een grote rol bij het verdelgen van bepaalde insecten.

Tot de spinachtigen behoren schorpioenen, spinnen, hooi-wagens, teken en enkele andere kleine beestjes, zoals het geluksspinnetje of fluwelenmijt, die we veelal in onze tuinen kunnen aantreffen. Het geluksspinnetje is eigenlijk geen spin maar behoort tot de mijten. Het beestje is prachtig scharlakenrood gekleurd. De larven ervan parasiteren veelal op allerlei insecten, spinnen, vogels en zoogdieren.

Van alle dieren worden spinnen het vaakst met insecten verward. Spinnen behoren niet tot de insecten. Het onderscheid tussen beide groepen is heel duidelijk. Insecten hebben altijd drie paar poten, terwijl spinachtigen vier paar looppoten bezitten. Bovendien houden spinachtigen er geen antennen op na. Ze zijn in het bezit van een paar giftige klauwvormige kaken. Het lichaam bestaat uit twee delen, het voorste is ontstaan door versmelting van kop en borststuk, het achterste is het achterlijf. Het kop-borststuk draagt zes paar aanhangels, waarvan de voorste twee als monddelen dienst doen en de achterste vier als poten. Het lichaam is bekleed met chitine, die soms hard,

maar meestal lederachtig is.

De orde der echte spinnen (Arachnoidea) behoort door hun biologie tot de interessantste wezens op aarde. Het zijn tegelijkertijd de meest verafschuwde en de meest fascinerende dieren ter wereld. Ze behoren tot de weinige dieren die vallen maken om hun voedsel te bemachtigen. Hun zijden webben behoren tot de meest doorwrochte dierlijke bouwsels. Ieder soort bouwt zijn web op een bepaalde wijze, terwijl elk web is ingesteld op het vangen van een bepaalde prooi. De ene vangt vliegende insecten, de andere kruipende soorten.

Er zijn ook spinnen die helemaal geen web maken. Deze zitten de prooi achterna of liggen in de hinderlaag om de prooi op te wachten. Deze soorten behoren tot de orde der springspinnen, zoals wolfsspinnen en de zebra- of harlekijnspin. Deze soorten besluipen hun prooi als een kat en springen er boven op zodra hij binnen bereik is. Ze overrompelen hun prooi met een grote sprong. Met een beetje geluk en vaak heel veel geduld is dit allemaal heel mooi waar te nemen.

Als men bij zonnenschijn bij een muur van een woning of bij een schutting zit kan men vaak het zebraspinnetje te zien krijgen. Het is een grappig klein spinnetje met een zebratekening. Heeft men geluk dan kan men getuige zijn van een drama in miniatuurformaat. Indien er een klein insect in de buurt van de zebraspin landt dan verandert zijn hele gedrag. Hij kruipt dan in elkaar, draait zijn vierkant kopje met de vier grote en de vier kleinere ogen naar het insect toe en begint er op de manier van een kat naar toe te sluipen. Dit gaat vaak zo langzaam, dat men hem vrijwel niet ziet bewegen. Als hij de prooi op een afstand van enkele centimeters is genaderd, neemt hij een bliksemsnelle sprong en landt er bovenop. Hij houdt het slachtoffer vast met zijn stevige voorpoten en doodt het met zijn gifkaken. Voordat de spin springt spint hij een veiligheidsdraad, die met gelijke tussenruimten aan de ondergrond is vastgemaakt, zodat hij nooit op de grond valt maar altijd aan de veiligheidsdraad blijft hangen. Omdat deze spinnen geen web maken en op het oog jagen, moeten ze goed kunnen zien.

Op het kopgedeelte staan dan ook de enkelvoudige ogen. Hun aantal en plaatsing is karakteristiek voor diverse

groepen. De bolle ogen voor in de kop lijken wel iets op de koplampen van een auto. De natuur is hiermee bij spin-
nen beslist niet karig geweest. Ze bezitten namelijk acht
ogen, op enkele uitzonderingen na, die zes, vier, twee
of geen ogen hebben. De ogen bevinden zich aan de voor-
kant van de kop, in het voorhoofd, op de linker en rech-
ter voorhoofdshoek of langs de zijranden van de boven-
kant van de kop. Wanneer je de ogen van een spin eens
goed bekijkt zie je dat de voorste twee middenogen dof-
zwart zijn en de andere glanzend. Ze zijn ook verschil-
lend in bouw. De doffe ogen registreren het beeld van de
omgeving en zijn voor gebruik overdag bedoeld (dagogen).
De glanzende ogen registreren voornamelijk licht-donker-
wisselingen en zijn vooral geschikt om te zien in het
donker.

Alle spinnen hebben op het eind van het achterlijf aan
de onderkant spintepels met spinklieren. Deze kunnen een
secreet produceren, dat in de lucht hard wordt, waarmee
een web kan ontstaan. Vooral de kruisspinnen zijn kunste-
naars in het maken van een web. Het web is radvormig en
ze worden daarom dan ook gerekend tot de familie van de
wiel- of radspinnen. Als een spin een web gaat bouwen,
klimt hij omhoog in de vegetatie en laat een draad schie-
ten, welke vastgemaakt wordt aan een tak in de omgeving.
De spin maakt vervolgens andere draden aan deze anker-
draad vast. Daarna komen de steun en raamdraden, die niet
kleverig zijn. Tenslotte maakt de spin kleverige vangdra-
den in spiralen over het web. De laatste draad die de
spin maakt is de signaaldraad, die uitgaat van het mid-
den van het web naar de schuilplaats waar de spin zit.
Dank zij deze draad merkt de spin, dat er een prooidier
in het web is verstrikt geraakt. De spin komt dan on-
middellijk te voorschijn, verlamt zijn prooi door een
beet, spint het in en zuigt het uit.
Dit is allemaal keurig waar te nemen wanneer je een le-
vende vlieg vangt en deze in het web gooit. De spin stormt
dan te voorschijn en stort zich op de ongelukkige vlieg,
een krachtige beet van zijn gifkaken en de vlieg wordt
tot sterven gemaand. Daarna wordt de nog spartende vlieg
ingesponnen en leeggezogen. Soms gebruikt hij daar zoveel
draden voor dat het slachtoffer er op het laatst uit ziet
als een Egyptische mummi.

Uit het vorenstaande blijkt dan ook wel dat spinnen voor

de mensen uitgesproken nuttige dieren zijn, die hen van enorme hoeveelheden schadelijk ongedierte verlossen. Ze spelen hun eigen onmisbare rol in het grote geheel van de natuur en dragen daardoor bij tot het biologisch evenwicht.

Er zijn vele soorten spinnen, zoals de huisspin, trechterspin, nachtspin, buisspin, oeverspin, waterspin, strekspin, komkommerspin, kogelspin, aardspin, zakspin, krabspin en de zebraspin.

Tijdens onze excursies komen we regelmatig de coconnetjes van de buisspin tegen. Dit is een tamelijke grote nachtspin; zijn Latijnse naam is *Agroeca Clubionidea*. De eicoconnetjes van die spin zijn een waar kunstwerkje. Het bestaat uit een fijn wit spinsel, waarin ter camouflage zanddeeltjes zijn verwerkt. De buisspin is een bodembewoner, maar hij klimt in het gras of de heide om het eihoopje aan een steeltje aan de bovenste twijgjes of grassprietjes op te hangen.

Deze coconnetjes zijn gemaakt van wit spinsel welke kelkvormig zijn; het zogenaamde feeënklokje of wijnglas. Zodra zo'n coconnetje met eitjes is opgehangen brengt de spin er nog een camouflerend laagje van zanddeeltjes en dergelijke omheen aan. Dit is een moeizaam karweitje, aangezien de spin vele malen tussen grond en eihoopje heen en weer moet klimmen, telkens met een paar zanddeeltjes tussen zijn kaken. Deze worden stevig in het spinsel gekneet en tenslotte nog met wat spinsel afgedekt. Het coconnetje wordt met zandkorreltjes beplakt om te voorkomen dat de sluipwesp haar eitjes in het coconnetje afzet.

Het coconnetje bestaat uit twee kamers. De bovenste kamer is de eikamer, het onderste gedeelte is de kinderkamer en doet dienst als schuilplaats voor de jongen tot dat ze de eerste vervelling achter de rug hebben.

Het spinnenrijk bestaat, zoals u reeds hebt kunnen lezen, uit vele soorten elk met eigen specifieke kenmerken en een eigen leefwijze. Zo maakt iedere spin op zijn eigen manier zijn eihoopjes. Ze zijn heel verschillend van elkaar. In veel gevallen zijn bouw en uiterlijk specifiek voor de familie of soort. Sommige springspinnen leggen hun eitjes rechtstreeks in hun schuilplaats, een van stevig spinsel gemaakt zakvormig bouwsel onder stenen of

achter schors van het hout. Andere hangen hun eihoopjes op in een dicht spinsel. Weer anderen, zoals de wolfsspinn, draagt de eitjes mee aan de spintepel tot de eitjes uitkomen.

Een goeie waarnemer zal deze spin verschillende keren in zijn tuin of in het veld hebben aangetroffen. De spin stelt zich dan zodanig op dat het eihoopje naar de zon is gekeerd. Nadat de eitjes zijn uitgekomen en de jonge spinnetjes zijn verveld, klimmen ze op de rug van de moeder en worden zo enkele dagen meegevoerd.

Spinnen hebben veel vijanden zoals vogels, sluipwespen en de spinnendoder of wegwesp. De sluipwesp zet haar eitjes op de eipakketjes van de spin, maar doet dat ook wel op het achterlijf van de spin zelf. De sluipwesplarven parasiteren daarop en de spin wordt langzaam, hoe wreed het ook klinkt, levend opgegeten. De spinnendoder of wegwesp, die iets langer is dan een centimeter, jaagt vooral op wolfsspinnen. Hij is zwart met de drie eerste achterlijfsringen rood- en bruinachtige vleugels.

Deze wesp, die reeds in het voorjaar op wilgenkatjes komt, kan men ook vaak tijdens zijn jacht waarnemen. Verschillende keren had ik het geluk om zijn jachtmethodes te kunnen volgen. Je ziet hem dan met trillende vleugels bedrijvig over de grond lopen, zoekende naar wolfsspinnen, die zich veelal op zandige bodems ophouden. De spinnendoder geeft de voorkeur aan grote met eitjes volzittende wijfjes en laat vaak de kleine mannetjes ongemoeid. Het is een fascinerend schouwspel om een gevecht tussen die twee te zien. De spin wordt meetsal van achteren aangevallen. De spinnendoder probeert haar dan een verlamme steak toe te brengen. Dit moet zeer snel gebeuren want ook de spin probeert haar aanvaller met haar giftige klauwen te bewerken. Zo'n gevecht duurt soms wel meer dan tien minuten.

Bij mijn woning op het terras zag ik zo'n gevecht dat zeker tien minuten duurde en waarbij de spin het loodje moest leggen. Zodra het de spinnendoder is gelukt de spin een verlamme steak toe te brengen sleept ze haar mee naar een zandig plekje, waar het een gang van enkele centimeters diep in de grond heeft gegraven. Nu trekt ze de spin in de gang en legt een eitje op diens lichaam. De larve eet eerst de minder belangrijke weefsels van de gastheer, zoals vetweefsels of bloed, zodat deze zijn

leventje voorlopig normaal kan doorzetten. Pas tegen het eind van de ontwikkeling tast hij ook de belangrijke organen aan, als gevolg waarvan de gastheer sterft.

Maar ook door de mens worden vele spinnen gedood. Zonder zich ervan bewust te zijn worden ontelbare spinnen door de mens om het leven gebracht door het nog steeds royale gebruik van bestrijdingsmiddelen in land en tuinbouw en zelfs ook nog wel langs wegbermen en slootkanten. Eveneens vallen ontelbare slachtoffers bij het afbranden van wegbermen, heideveldjes en andere vegetatie. Dit geldt overigens niet alleen voor spinnen maar ook voor insecten en amfibieën.

Op allerlei plaatsen komen spinnen voor, zowel in steden als op het platteland. Spinnen zijn echte luchtreizigers en verplaatsen zich naar allerlei oorden.

Hele kleine soorten en jonge spinnetjes zijn echter zo licht, dat ze bij het minste zuchtje wind gemakkelijk aan een korte spindraad over grote afstand kunnen worden meegevoerd. Dit gebeurt meestal in de herfst. Iedereen kent wel de herfstdraden, die op mooie herfstdagen door de lucht zweven en je zo lekker in het gezicht kunnen kriebelen. Meestal kruipt de spin dan op een hooggelegen punt, spint een korte spindraad en laat zich door de wind meevoeren. Tijdens zijn reis spint hij nog vaak enkele korte draden. Zo kunnen ze wel meer dan honderd kilometer door de wind worden meegevoerd.

Van alle spinnen maakt de kruisspin het mooiste web. Op het punt van haar achterlijf draagt zij haar grootste talent, de spintepel. Drie paar, die alle drie draden spinnen van verschillende samenstelling. Met een minuscuul sluitspiertje regelt ze de dikte van de draden. De chemische samenstelling van deze zijde is een wonder van techniek.

De Latijnse naam van de kruisspin is *Araneus-diadematus*. Ze wordt meestal *Arachne* genoemd, dat herinnert aan een oude geschiedenis van een zekere *Arachne*, die ik hier laat volgen.

Heel lang geleden, in de tijd dat al die goden en godjes het nog voor het zeggen hadden, leefde er in de Griekse landstreek Lydië de purperverver Idmon met zijn echtgenote. Ze hadden een zeer begaafd dochterje *Arachne* genaamd, die van de godin *Athene* het weven had geleerd.

Al snel bleek dat zij hiervoor een natuurlijke aanleg bezat, terwijl ze bovendien erg kunstzinnig was. Daardoor werd haar weefkunst spoedig in de gehele landstreek en zelfs ver daar buiten beroemd. Haar faam drong zelfs door tot de goden op de Olympus en zo kwam het dat Arachne geregeld bezoek kreeg van dochters van de oppergod Zeus, die haar werk kwamen bewonderen. Het is begrijpelijk dat zij trots was op haar werk. Niemand in de hele wereld kon met haar wedijveren in technische bekwaamheid, snelheid en kunstzinnigheid. Dit alles leidde er toe dat Arachne verwaand werd. Aan ieder, die het maar wilde horen, vertelde zij dat niemand haar kon overtreffen, zelfs niet de godin Pallas Athene, de beschermster der schone kunsten. Dit was in die tijd niets minder dan een godslastering. Het kon dan ook niet uitblijven dat een en ander op een kwade dag de goden op de Olympus ter ore kwam. Nu waren de goden sportief en Pallas Athene besloot eerst zelf eens een onderzoek te gaan instellen. Ze vervoegde zich, onherkenbaar vermomd als een oude vrouw, bij Arachne en bracht het gesprek op haar weefkunst. Arachne liet van alles zien, het ene nog mooier dan het andere en Pallas Athene moest erkennen dat de verhalen over de begaafdheid van het meisje niet overdreven waren. Zulke fraaie weefsels had zij nog nimmer gezien en zij stak haar bewondering erover dan ook niet onder stoelen of banken. Arachne maakte de oude vrouw duidelijk dat niemand mooier weefsels kon maken dan zij, zelfs de godin Pallas Athene niet. Laat ze maar opkomen, dan zal ik haar een lesje geven, zo sneed ze op. Een dergelijke onbeschaamdheid ging de godin toch wel te ver, maar ook nadat ze zich aan het meisje bekend had gemaakt, volhardde Arachne in haar oneerbiedige houding. Ze sloeg alle waarschuwingen in de wind en aanvaardde tenslotte schaamteloos een uitdaging van de godin om een wedstrijd met haar te houden. Alles werd in gereedheid gebracht en Pallas Athene weefde een kleed van bovenaardse schoonheid. In haar goedheid weefde ze daarin enkele voorstellingen, bedoeld om het meisje nog eens op haar verkeerde houding te wijzen, om haar nog een laatste maal te waarschuwen voor eventuele noodlottige gevolgen van haar hovaardij. Maar Arachne was niet voor reden vatbaar. In tegendeel, ze waagde het zelfs om in de voorstelling in haar kleed Zeus, de vader der goden, belachelijk te maken door in

haar weefsel de liefdesavonturen der goden voor te stellen. En ook haar kleet werd van bovenaardse schoonheid. Toen beide werkstukken klaar waren moest de godin erkennen dat ze Arachne niet had kunnen verslaan. De wedstrijd eindigde onbeslist. Omdat het meisje in haar trots geen eerbied voor de goden meer bleek te hebben, besloot de godin haar toch te straffen. Uit afgunst verscheurde zij Arachnes kleet en ontnam het meisje haar verstand.

Toen trachtte de waanzinnig geworden Arachne zich van het leven te beroven. Dit ging de godin te ver en ze kreeg medelijden met het meisje. Ze besloot haar leven te sparen, maar voortaan zou ze zich alleen aan haar kunst mogen wijden. Geen trotse menselijke gedachten meer, alleen weven. Ze raakte Arachne aan en deze schrompelde ineen tot een nietig schepseltje, dat ten behoeve van haar kunst alleen wat extra ledematen meekreeg. En zo weeft Arachne nog heden ten dage haar onovertroffen weefsel, spinnewebben.

W.A.J.Nijhuis.

Spin in de morgen
brengt kommer en zorgen.

75 JAAR ZUSTERS FRANCISCANESSEN

IN DORP DENEKAMP

(I)

 p 5 november 1912 kwamen vijf zusters van het St. Nicolaasgesticht te Noord Deruningen, namelijk zuster Theobalda (overste), zuster Gonzaga, zuster Niceta, zuster Godelieva en zuster Mansueta de oude pastorie in Denekamp bewonen, die voortaan St. Gerardus Majella gesticht werd genoemd. De zusters hadden zich tot doel gesteld het verplegen van zieken en het geven van onderwijs in de naai- en bewaarschool.

Met bovenstaande zinnen begint de kroniek van het St. Gerardus-Majella gesticht in Denekamp. Het is namelijk de gewoonte van de zusters Franciscanessen van Denekamp, dat men in elk huis van de congregatie een kroniek bijhoudt, waarin de belangrijkste gebeurtenissen worden opgetekend.

Een goede gewoonte, die navolging verdient.

De zusters kwamen hier op uitnodiging van de toenmalige pastoor van Denekamp G.J. Warnink. Ze waren ook vóór 1912 al werkzaam in Denekamp; ze verpleegden zieken, waakten bij stervenden en één zuster gaf zelfs handwerkles aan de meisjes van de openbare dorpsschool. Aangezien ze een paar kilometer buiten het dorp woonden, zal dat de nodige problemen en bezwaren hebben opgeleverd in een tijd, praktisch zonder fietsen en auto's.

Toen dan ook in het jaar 1912 de vergrote St. Nicolaas-kerk met de nieuwe pastorie gereed kwam en zodoende de oude pastorie aan de Wilhelminastraat leeg kwam te staan, zullen de pastoor en het kerkbestuur niet lang hebben hoeven na te denken over een nieuwe bestemming voor het leegstaande gebouw. Waarschijnlijk had de pastoor zijn plannen voor de oude pastorie al lang klaar. Op 7 oktober 1912 kwam er van de bisschop van Utrecht het volgende antwoord op de aanvraag van de pastoor: "In antwoord op uw schrijven van 18 September l.l. deelen Wij U Eerw. mede, dat Wij tegen het inrichten van de oude pastorie tot ziekenverpleging en van de Congre-

gatiekapel tot bewaarschool geen bezwaar zullen hebben, indien het Kerkbestuur in zijne desbetreffende aanvragen, de financiële mogelijkheid daarvan zal aantoonen." De financiële mogelijkheid zal wel zijn aangetoond. De zusters hebben het, speciaal in de beginperiode, echter zacht gezegd, niet al te breed gehad. Dat zullen we verderop in dit verhaal nog wel zien.

Op 5 november 1912 kwamen ze dan, de vijf genoemde zusters. Met de koets van het klooster werden ze met hun weinige bezittingen naar het dorp gebracht, waar ze met hun werk konden beginnen.

Reeds spoedig werden er in het Majellagesticht twee kamers ingericht, waar de Denekampse vrouwelijke jeugd naai- en kniplessen van zuster Niceta kon volgen. Als bewaarschool deed in de beginperiode de uit 1723 daterende congregatie- of biechtkapel dienst en het duurde ook niet lang of er kwamen al enige zieken in huis. Zodoende zaten de zusters al direct volop in het werk.

In het begin moeten de zusters wel eens angstige ogenblikken hebben doorgemaakt in hun nieuwe behuizing. Op zekere avond meende een van de zusters dat ze de toen al lang overleden pastoor Van den Bosch of zijn geest boven aan de trap zag. Later bleek het een van de zusters te zijn geweest, die zonder kap, ergens naar toe ging. Een volgende keer waren alle zusters op één na, die de wacht moest houden, op een avond naar het lof in de kerk geweest. Toen ze terugkwamen uit de kerk troffen ze hun achtergebleven medezuster in paniek aan. In de keuken was het namelijk een lawaai van jawelste, terwijl er toch verder niemand thuis was. Ze raapten al hun moed bij elkaar en met zijn allen gingen ze op de keukendeur af, voorzichtig openden ze de deur en zagen vervolgens..... geen inbrekers maar wel een regiment ratten dat in de keuken bezig was. Aan die rattenplag is toen uiteraard snel een eind gemaakt. Die ratten en muizen in de beginperiode, waren waarschijnlijk nog een gevolg van het feit, dat erop de zolder van de vroegere pastorie, toen deze nog als zodanig dienst deed, de rogge werd opgeslagen na de jaarlijkse boter-, rogge- en vlascollecte. Wellicht zal er in gaten, spleten en kieren nog wat van de rogge uit vroegere jaren zijn achtergebleven. Op dezelfde zolder werd in de begintijd ergens

in een hoekje nog een vergeten kelk aangetroffen. Een van de zusters meende dat zij deze kelk met nog enkele andere kerkelijke voorwerpen, later nog eens had teruggezien in het Rijksmuseum Twenthe in Enschede. Ze herkende de voorwerpen, omdat ze deze in vroegere jaren vele malen had gepoetst.

de bewaarschool

Zodra de zusters zich hier gevestigd hadden begonnen ze meteen met een bewaarschool. De oude biechtkapel werd er voor ingericht en de zusters Gonzaga en Godelieva begonnen met dit werk. Omdat het kleuteronderwijs in die tijd niet gesubsidieerd werd moest er schoolgeld worden betaald. Volgens een krantebericht uit die tijd was dat voor één kind (boven drie jaar) 15 cent per week, voor twee kinderen 25 cent en voor drie kinderen uit één gezin 30 cent. Redelijke bedragen waarschijnlijk in die tijd, maar hoeveel Denekampers hebben dit schoolgeld ook werkelijk betaald?

Velen, speciaal de kinderrijke gezinnen, zullen het niet gekund hebben. Toch waren deze schoolgelden een belangrijke bron van inkomsten voor de zusters. Het kwam wel eens voor dat de moeder-overste eerst naar de zusters van de bewaarschool moest om geld te halen voor de melkboer. In de school moest men zich behelpen met primitief in elkaar getimmerde bankjes, terwijl spel- en knutselmateriaal goeddeels ontbrak. Toen pastoor Warnink in de begintijd de bewaarschool eens bezocht en zag dat er weinig of geen speelgoed was zei hij: "Mer de keender mot toch spöln". Kort daarna stuurde hij een grote doos vol rammelaars. Of de zusters en de grotere kinderen er óók blij mee waren vermeldt het verhaal niet.

Een ander gevolg van de armoede was dat de zusters diverse voorkomende karweitjes zelf moesten opknappen, zoals het schoorsteenvegen, dat als volgt ging. Een oude schort werd voor gedaan, een doek om het hoofd en vervolgens werd met ragebollen en lange latten vanaf de grond het roet en ander vuil zo goed mogelijk uit de schoorstenen verwijderd. Ook de goten buiten werden door hen zelf op geregelde tijden van bladeren en andere ongerechtigheden ontdaan. Zo stond er in latere jaren in de vakantietijd ook eens een van de zusters op

een ladder om de goot van de bewaarschool aan de Wilhelminastraat schoon te maken, toen pater Nolten er voorbijfietste. De zuster ziende merkte hij op: "Ik zie het wel, vakantie betekent ook hier alleen maar verandering van werk." Waarschijnlijk was hij zelf ook op vakantie, bezig om te bedelen voor zijn orde of om missiebusjes te ledigen.

In het voorjaar van 1915 werd met de bouw van de meisjesschool begonnen. Hiervoor moest de biechtkapel, waarin de bewaarschool was ondergebracht, het veld ruimen. Hoewel de school nog niet geheel klaar was, werd ze op 1 april 1916 al in gebruik genomen. Een lokaal werd ingericht als bewaarschool. Eind 1920, begin 1921 moest ook dit lokaal weer worden ontruimd, omdat de meisjesschool de ruimte zelf nodig had. Toen werden er twee arbeiderswoningen aan de Wilhelminastraat, eerder aangekocht door de pastorie, ingericht als bewaarschool. In 1924 werd een derde woning, die inmiddels leeg was komen te staan, ingericht als tweede leslokaal. De middelste woning werd ingericht als hal en speelvertrek en de kinderen konden in twee groepen worden gesplitst, de kleineren onder leiding van zuster Modesta en de groteren onder zuster Godelieva. In 1925 en 1926 moest de school enkele weken worden gesloten omdat er onder de kinderen de besmettelijke ziekte difterie heerste. In oktober 1930 vertrok zuster Godelieva van de bewaarschool in het dorp naar die in Noord Deurningen, om daar de leiding op zich te nemen; in haar plaats kwam zuster Alfrieda. In de winter van 1932/33 werd er elektrisch licht aangelegd in de bewaarschool, waar in het voorjaar van 1933 zuster Antonellis kwam. Een zuster die vele Denekampers zich zeker nog wel kunnen herinneren. In 1935 was het kindertal, dat de bewaarschool bezocht, zodanig aangegroeid, dat er een derde groep werd gevormd, die in een leeggekomen woning aan de Sloetstraat werd ondergebracht. In februari 1935 gaven de zusters Antonellis en Ewaldis met hun bewaarschoolkinderen een eerste toneelopvoering in Concordia. Alle kinderen, ongeveer honderd, deden er aan mee en ze hadden veel succes met hun stuk "Toen Jezus reisde in de nacht". Vanaf dat jaar werden er elke winter enige toneeluitvoeringen gegeven tot in de eerste oorlogsjaren, totaal zeven jaar. De moeder-overste uit die tijd kwam op het

idee van dat toneelspelen om op deze manier aan wat geld te komen. Er werden namelijk toegangskaarten verkocht en er was altijd een zeer grote belangstelling. Eens was het zo'n drukte tijdens de kaartjesverkoop, dat de ijzeren spijlen voor de deuren van Concordia krom werden gedrukt. Van de opbrengst van deze toneeluitvoeringen kon de betegeling van de speelplaats betaald worden, kon de slechte houten vloer in de hal van de school worden vervangen door een gekleurde cementen vloer en kon er verder leeren en spelmateriaal worden gekocht.

De kinderen werden geschminkt door kapper Kok. Deze dronk tussendoor wel eens een biertje. Toen hij op een bepaald moment zijn gevulde glas naar achteren hield merkte hij even later dat een van de kleine toneelspelertjes zich te goed deed aan het gerstenat.

Op het toneel gebeurden ook wel eens kleine ongelukjes, zoals een heuse politiepet die te ver over een kinderkopje zakje of een te grote broek die dreigde af te zakken. Ook zijn er wel eens als kikkers of als andere dieren verklede acteurtjes bijna of helemaal van het podium gevallen. Maar het is altijd goed afgelopen.

Van de toegangsgelden hoefde geen gemakkelijksbelasting betaald te worden en voor de toneelaankleding, het schilderen van de decors en andere werkzaamheden zorgden voornamelijk de zonen van de toenmalige beheerder van Concordia, Hermelink. De toneelkostuums werden wel eens geleend. Ze werden echter voornamelijk door de zusters zelf vervaardigd, die er lange en vele avonden mee bezig waren.

Op geregelde tijden gingen de zusters met de kinderen wandelen. In een lange rij ging het, twee aan twee naar het Mariakapelletje bij Derkman, naar de hei in Berghum, naar de watermolen van Singraven of naar het klooster in Noord Deurningen.

Omdat het kleuteronderwijs nog niet werd gesubsidieerd in die tijd, zoals hiervoor reeds is gemeld, was er meestal ook geen geld voor feesten als koninginndag. Zo kunnen de oudere zusters zich nog herinneren dat ze tijdens een oranje-feest in optocht door de straten van het dorp trokken met de kinderen. Op diverse plaatsen kregen ze wat, chocolademelk van Witteveen, de toenmalige directeur van de zuivelfabriek en snoep en koekjes bij verschillende winkels in het dorp.

In de twee eerste oorlogsjaren ging het bewaarschoolwerk nog normaal verder, daarna werd het moeilijker. Het gebouw aan de Wilhelminastraat werd in de drie laatste oorlogsjaren gebruikt door de jongens. De jongensschool aan de Ootmarsumsestraat was namelijk door de Duitsers in beslag genomen, eerst gedeeltelijk, later helemaal.

Een tijd lang konden de zusters zich nog behelpen met verschillende andere gebouwen o.a. Concordia, maar in de zomer van 1944 werd het bewaarschoolonderwijs helemaal opgegeven. Eerst in de herfst van 1945 was de toestand in zoverre weer normaal, dat op 6 november van dat jaar de zusters opnieuw konden beginnen.

In oktober 1947 werd er met een kleuterschool in Beuningen begonnen, waar zuster Antonellis, die vanaf 1933 in de Denekampse bewaarschool had gewerkt, de nieuwe school ging leiden.

Op 13 en 14 juni 1953 werd in Concordia een grootscheepse fancy-fair gehouden ten bate van een nieuwe kleuterschool. De opbrengst was f.4000,-, waarvan f.510,- afging voor gemaakte onkosten. Het zou echter nog tot 1958 duren voor er een nieuwe kleuterschool kwam aan de meester Dingeldeinstraat. Het oude gebouw aan de Wilhelminastraat kwam even leeg te staan, althans voorlopig. Later is het gebouw nog een tijd lang gebruikt voor het huishoudonderwijs. Maar in juli 1962 is de school afgebroken om plaats te maken voor het huidige bejaardenhuis.

Met het vertrek van zuster Gerda in 1979 als hoofd van de kleuterschool, die in 1950 bij de kleuterschool was gekomen, kwam een eind aan de bemoeienissen van de zusters met het bewaar- of kleuterschoolwerk in Denekamp.

In augustus 1981 werd "Kleuterhof" gesloten. Vanaf toen gingen de kleuters naar de Paus Johannesschool en de basisschool De Hilgenhorst.

H.Asma.

(wordt vervolgd).

Verhalen van mensen uit het verleden
en het heden
zijn het kompas voor de toekomst.

REIS NAAR LONDEN IN 1851

(VI)

Dit reisverslag, dat een bezoek beschrijft aan de eerste werelt-tentoonstelling, die in 1851 in Londen werd gehouden, wordt in een aantal delen in dit blad opgenomen.

Het verslag is opgemaakt door Hendrik Jan Bernard Roessing Udink en is weergegeven in oorspronkelijke stijl. Deze is niet geheel zorgvuldig te noemen, waaraan mede debet zal zijn diens leeftijd van 19 jaar. Er is vooral zuinig omgegaan met leestekens.

Hendrik J.B. Roessing Udink (1832-1878) was de oudste zoon van Mr. J.Th. Roessing Udink en was van 1858 tot aan zijn dood in 1878 heer van Singraven.

Na den eten zijn wij den tuin bij Soyer eens doorgestaan dat bijzonder mooi is, en toen zijn wij naar het Hippodrome gegaan dat bijzonder mooi is, wij hebben daar onder anderen met karren een zeer mooie wedren zien rijden ook was er eene vrouw die zeer mooi reed en met haar paard zeer sterk toeren deed; ook was zeer aardig een wedren van twee apen op poneys. Het hippodrome om acht uur afgelopen zijnde zijn wij vandaar naar madame Tussaud in Bakerstreet gegaan, hier is een wassenbeeldencollectie die briljant is en zoo natuurlijk dat men er zich op vergiste. Aan de deur zat een man met een snuifdoos in de hand die zo natuurlijk was dat een ieder dacht dat het een levend mensch was en daar hij de snuifdoos presenteerde iedereen er zich bijkans door liet bedriegen. In de eerste zaal waren Engelsche en Fransche staatslieden, koningen en koninginnen die allen zoo men zeide sprekende geleken, vervolgens kwam men in eene kamer waar men niets dan moordenaars zag, hier waren alle hoofden der Fransche guillotineerden in de revolutie er was onder anderen ook het hoofd van Robespierre, deze kamer maakte een akelige indruk daar de hoofden en alles met het daaraanklevende bloed zoo natuurlijk waren nagemaakt dat men denke zoude dat zij echt waren; ook was er eene geheele kamer met rijtuigen, degens, rokken, ridderorden, enz. aan Napoleon toebehoord hebbende en met verscheiden afbeeldingen in was van Napoleon.

(Dinsdag 5 Augustus) zijn wij des ochtends per spoor trein

naar Windsor gegaan ten einde Windsor Castle te zien dat het gewone buitenverblijf der Koningin is, dit kasteel beslaat eene oppervlakte van twee en dertig acres of ongeveer elf bunder grond, wanneer men het van buiten ziet maakt het een ontzagelijke indruk maar van binnen begrijpt men gemakkelijk dat het zoo groot eene oppervlakte beslaat wanneer men bedenkt dat het meest muren zijn met hier en daar torens en gebouwen en met enorme binnenpleinen, in het hoofdgebouw laat men de staterooms zien of statiekamers der Koningin van welke merkwaardig zijn de vandijskamer hangende vol van portretten van van Dijk waaronder zeer mooie meest van Engelsche koningen in de andere kamers zijn eenige zeer mooie tapisseries voorstellende tafereelen uit de oude geschiedenis er was eene zeer groote eetzaal met eene tafel waaraan wel bij de driehonderd menschen konden aanzitten deze kamer was versierd met in het plafond wapens van de Engelsche hooge adel, vanuit dezelve ging men in de wapenzaal waar veel wapens hingen maar niets moois; men had uit dit kasteel heerlijke gezigten over de omstreken en men konde zeer ver zien daar het kasteel hoog op een berg ligt. In de stallen waren verscheidene zeer aardige poneys waaronder bijzonder kleine, ook waren veel mooie Engelsche en arabische paarden. Er was een mooi arabische schimmel geschenk van de bei van Tunis, het was geen groot paard maar zeer fijn en klein van kop maar evenals de andere arabische paarden veel ronder van achteren dan de Engelschen er waren ook eenige mooie rijtuigen maar toch over het algemeen niet veel bijzonders, behalve een paar en eenige elegante parkphaetons, het park te Windsor is zeer mooi, en groot maar ons ontbrak de tijd om er veel te wandelen er is een fraai standbeeld van.....? dat wij op eenige afstand zagen maar dat ons te ver was om er heen te gaan. Wij zijn met de great-western railway teruggekeerd die veel schielijker gaat en beter is dan de southwestern waarmede wij gegaan waren; maar de southwestern doorloopt een veel mooier streek met fraaie buitengoederen langs de weg die met hunne park dien weg zo vrolijk maken. Des avonds te huis gekomen zijn wij eenige emplettes gaan maken waarbij ik gelegenheid had op te merken dat de Engelschen niet afdingen in de winkels en de winkeliers zelfs wanneer men niets koopt U even beleefd weder uitgeleiden. Daar de winkels in de City om acht uur 's avonds ge-

sloten worden (in het west end is dit het geval niet) zijnde onder anderen in regentstreet om elf uur alle winkels nog open, hadden wij slechts den tijd om in een paar winkels te gaan. Daarna gingen wij een partij billard speelen wij betaalden hiervoor achttien stuivers in het uur maar het was niet mogelijk daar te spelen daar de ballen zeer klein zijn en de billarten zoo groot dat men wel een verrekijker noodig had. Dit verveelde ons dan ook spoedig. Het billard word in Engeland om grof geld gespeeld en als een soort van bank beschouwd.

Den volgenden dag (Woensdag 6 Augustus) zijn wij met de trein naar Brentford gegaan ten einde Sionhouse en gardens, de buitenplaats van den Hertog van Northumberland te zien. Het huis is een modern huis van grooten omvang vierkant gebouwd van voren met een overdekte stoep van achteren met een terras of groot balcon het heeft van achteren het uitzicht op het park zijnde dit zeer groot en bestaande evenals alle parken in Engeland uit gras afgewisfeld hier en daar door boschjes opgaand hout en hakhout, het huis is prachtig gemeubileerd en prijkt met veele schoone schilderijen van goede meesters als van Dijk enz. de bibliotheek is zeer mooi dezelve beslaat eene geheele zijde van het gebouw en heeft acht ramen dezelve is geheel porcelein met goud geschilderd en heeft overal familieportretten in de paneelen; er zijn veele mooie werken oude en nieuwe maar alles soliede werken geen romans, achter de bibliotheek is een mooie vestibule waarmede men naar het balcon gaat dezelve is zwart en wit marmer regts van het huis heeft men de broeikassen onder andere een magnifieke serre voor boomen en groote oostersche planten; de bloem en trekkasten waren ontelbaar dezelve besloegen wel een paar bunders kast aan kast, daar was in een groote waterbak met een glasbak als serre er over heen; een exemplaar van de victoria regina, deze plant heeft een enorme groote witte bloem de bladen dezelve zijn rond en aan de rand omgebogen dat er geen water op het blad kan komen een kind zoude er op staan kunnen zonder te zinken, de bloem is zeer mooi. De moestuinen zijn zoo uitgestrekt dat het wel bouwland gelijkt. De pleasure grounds zijn vol vreemde boomen en afgewisfeld door terasfen met bloemen en waterpartijen. Alles is zeer keurig onderhouden gewied en geschoffeld er waren enorme platanen en accasias die zoo oud en

groot waren dat zij door ijzeren palen werden ondersteund. Te Brentford kochten wij brood, boter kaas en ale en staken dit in de zak en gingen ermede aan de Theems zitten ,waar wij alzoo een geïmproviseerd diner hielden dat ons overheerlijk smaakte daar wij den geheelen dag geloopt hebbende honger hadden en geen tijd om te dineren, vervolgens lieten wij ons over de Theems roeyen naar Kew gardens die aan de overzijde liggen dit zijn groote botanische tuinen, zij behooren aan de Koningin en zijn zeer mooi. Midden in dezelve is een groote serre die van de grond af aan geheel van glas is en koepelvormig gebouwd bijkans als het gebouw der tentoonstelling maar meer rond van dak dezelve is vol planten; er zijn groote oostersche boomen en heesters in. De meeste trekkasten waren gesloten om dat wij te laat kwamen konden wij ze niet allen meer zien van binnen. Die tuinen vormen tevens een park waarin vele mooie Chinese huisjes onder anderen eene zeer mooie Chineesche pagode, ook zagen wij daar echte Ceder van den Libanon een groote boom. Er is ook nog een soort van huis of paleis hetgeen niet bewoond is.

Toen wij de tuinen verlieten en te Kew een eindje wandelen kwamen wij aan een weideland aan waar tenten waren opgeslagen en waar een groote masfa menschen waren; hier was men bezig met het Criquet spel in Engeland een zeer nationaal spel het heeft iets van het Hollandsche kolve of liever van het balslaan. De toeschouwers waren zeer belangstellend en applaudiseerden herhaalde malen het spel had plaats tusfchen eenige spelers uit Eaton en eenige uit Kew welke laatste dien avond winnende waren. Van Kew zijn wij met de boot teruggekeerd en waren zeer getroffen door alle de lichten die de bruggen der Theems verlichten en alle booten en schuiten hadden blaauwe of roode lichten in den mast of voorsteven zoodat het naar eene illuminatie op het water geleeke.

H.J.B.Roessingh Udink.

(wordt vervolgd).

Smokkelen. In de oorlog van 1914/18 is er hier in deze streken nogal gesmokkeld. Op een zekere dag kwamen er eens twee mannen om te vragen of we varkens hadden. Die hadden we wel. Veertien dagen later op een avond kwamen de beide mannen terug, kochten twee varkens en namen ze meteen mee. Ze namen elk een varken van een paar honderd pond op de nek en gingen er mee op pad door een dikke laag bevroren sneeuw, want het was midden in de winter.

Ze brachten de varkens over de grens en zijn er wel goed mee overgekomen. De smokkelaars gingen langs de Dinkel, door de Ottershagen naar de Pruus. Ze bonden de varkens vaak een "strozeelt" om de bek met groene zeep er aan, om te verhinderen dat ze gingen schreeuwen.

Ook geslachte varkens werden er gesmokkeld, deze werden in wastobbes gedaan en vervolgens liet men het zaakje in de Dinkel zakken, waarna ze over de grens dreven. Aan de overkant stond men klaar om de tobbes met inhoud weer uit het water te halen. Soms slachtte men de varkens ter plaatse, pekelden ze in om ze vervolgens over de grens te brengen.

Ook koeien werden gesmokkeld. Als het 's avonds stil was en je goed luisterde, kon je hier wel eens horen als er een kudde over de grens werd gedreven. Wanneer het zover was, werden er van te voren afspraken gemaakt. Dan werden de commies-soldaten, zoals ze toen werden genoemd, op een bepaalde tijd door de vrouwen uitgenodigd om koffie te komen drinken. Zaten de commiezen achter de koffie, dan werden de koeien de grens overgedreven. Op deze manier hielpen de vrouwen in het smokkelbedrijf. De commies-soldaten waren bij de boeren ingekwartierd. En omdat ze er ook in de kost waren, verdienden ze niet veel. Zodoende hadden ze geregeld geldgebrek. Verschillende vanhen werden daarom wel eens "bestökkn" (omgekocht). Ze kropen dan in het warme hooi weg, wanneer ze op hun

post behoorden te zijn. De smokkelaars werden op de hoogte gehouden en konden dan hun slag slaan.

Het was ook wel eens anders. Bij "Rotboer" was er in die tijd één ingekwartierd, dat was een echte dienstklopper. Als die je snapte was je er bij. Hier in de buurt woonde een oude man, bij wie ook commiezen waren ingekwartierd. Wanneer de commiezen 's avonds thuis kwamen en het "smeergeld" uit hun zakken haalden, werd de oude man zeer boos, omdat ze geld hadden aangenomen, ondanks het feit dat ze een eed hadden afgelegd.

Bij slecht weer werd het meest gesmokkeld. Hoe slechter het weer, hoe beter de smokkelaars het vonden.

Bij ons waren twee commiezen ingekwartierd, de vergoeding ervoor kregen we van het rijk.

In Tilligte is wel zoveel gesmokkeld in die dagen. Nog veel meer dan hier in Lattrop, men kon daar gemakkelijker de grens over, omdat daar meer bos en struikgewas was. Bij "Knierp" in Tilligte waren twee mannen die ontzettend veel smokkelden. Op één van die twee hebben de commies-soldaten eens geschoten, toen ze met zijn tweeën met een balie vol vlees bezig waren. Ze raakten een slagader en wanneer de man direct naar het ziekenhuis was gebracht, was het misschien nog goed afgelopen. Hij is daar echter doodgebloed. Wie van de commies-soldaten geschoten heeft, hebben we nooit geweten. Maar het was zeker niet de bedoeling om de man dood te schieten.

In mijn jeugdjaren werden er nog wel spookverhalen verteld, zoals over witte wieven, maar daar geloofde men ook toen al niet meer in. Ik herinner me nog dat er hier in de buurt een doodlopend weggetje was, waar we 's avonds eigenlijk niet zo goed langs durfden, omdat het grijze veulen er zou lopen. Je hoorde vaak dat je voor het grijze veulen moest oppassen. Maar waarom je er bang voor moest zijn, dat wisten de mensen niet. Het betreffende weggetje lag dicht bij ons huis en het liep door wat woeste grond. Mijn neef, "de Vreeboer", ging er 's avonds wel eens kijken en vertelde dan, dat hij er nooit iets bijzonders gezien had.

In de oorlog van 1914/1918 heb ik eens een dag in Almelo in de gevangenis gezeten. Dat kwam zo. In die jaren moest men bij bijna alles wat men vervoerde een vervoersbewijs hebben, dat je kon krijgen bij de dienstgeleider.

Zo vervoerde ik eens oude, gebruikte, lege kolenzakken, zonder zo'n bewijs. Onderweg werd ik aangehouden door een marechaussee uit Ootmarsum, die proces-verbaal opmaakte. Later heb ik daarvoor een dag gevangenisstraf gekregen. We zaten met zo'n man of vier in één hok. Het brood in de gevangenis was niet te eten, zo zout. De anderen, die bij me in de cel zaten, lustten het wel en aten mijn portie er bij op. Misschien hadden die er wat langer gezeten, zodat ze aan het zoute brood gewend waren. Toen ik uit de gevangenis kwam, ben ik regelrecht naar Meijerink gegaan en heb me daar "zat" gegeten. Ik herinner me nog dat, toen ik de gevangenis uitkwam, de Veldsnieder er in moest. Die had ook het een of ander uitgehaald.

Mijn broer, die later zaakvoerder in Ootmarsum was, heeft eens twee dagen gezeten omdat hij een fietsband uit het dorp had meegebracht zonder vervoersbewijs. Later moest hij eens een paar ganzen naar de oude Hertog in Denekamp brengen. Ik zei hem nog, dat hij een vervoersbewijs moest halen, maar hij vond dat het wel zonder kon. Hij smeed ze in de wagen en is er ook wel mee overgekomen, maar ze snapten hem wel en hij moest er een dag voor "zitten".

Mijn vrouw had in die tijd eens een lap stof en ging daarmee naar de naaister, die in de buurt van het kerkhof woonde. Onderweg werd haar de stof afgenomen, omdat ze er geen vervoersbewijs bij had. Later kreeg ze de lap stof wel terug. Je moest praktisch overal een vervoersbewijs bij hebben of een persoonsbewijs bij je hebben in die tijd.

In die tijd mocht een marechaussee niet trouwen. Deed hij het toch, dan moest hij de dienst uit. Na een aantal jaren mochten ze pas trouwen, na een bepaalde diensttijd of nadat ze een zekere leeftijd bereikt hadden, dat weet ik niet precies meer.

In 1926 werd de huidige kerk in Lattrop gebouwd. Daar heb ik zelf nog aan meegeholpen door het verlenen van hand- en spandiensten. Voordat men met de bouw kon beginnen moest eerst de in 1819 gebouwde waterstaatskerk worden afgebroken, omdat deze kerk op dezelfde plaats is gekomen. In de periode tussen de afbraak van de oude en het gereedkomen van de nieuwe kerk, hield men de diensten in de school.

Heel vroeger, dus voor 1819, ging men van hier in Ootmarsum naar de kerk of naar het klooster in Frenswegen. Als men naar Frenswegen ging, liep men dwars door het veld en was men er zo. Men deed er een half uur tot drie kwartier over om er te komen. Mijn moeder vertelde daar over. Ze heeft dat natuurlijk niet zelf meegemaakt, maar ze had er zelf ook over horen vertellen. Mijn moeder kon zich nog wel herinneren, dat de kloosterkerk in Frenswegen is uitgebrand. De "grommel" was er ingeslagen, zei ze.

Mijn moeder, die kon nog eens praten. Ze wist ook overal wat van af. Vroeger was er bij ons thuis ook nog een tante, die ouder was dan mijn moeder. Ze zat altijd aan het eind van de tafel en als er volk kwam dan praatte zij er mee. Zij was er ook in de tijd dat de commiezen hier waren en ook daar sprak ze geregeld mee. Eveneens als er Duits gesproken werd, praatte ze mee en bovendien kon ze ook alles onthouden.

Het was onder pastoor Brandts dat de kerk gebouwd werd. In die tijd was nieuwjaarsdag pas afgeschaft als verplichte zondag en dus zouden de arbeiders, die aan de kerk werkten, ook op deze dag werken. Dat weigerden ze echter. Het gevolg was dat de pastoor zeer boos werd. Hij reageerde in dit geval niet via de preekstoel maar wel op andere manieren.

Dekkers Herman in Breklenkamp had in die tijd eens een schuur gebouwd en daar gingen de jongelui van hier naar toe om er te dansen. Frans Muntel, de slager, die goed accordeon kon spelen, ging er met dat ding ook heen. Dansen vond de pastoor helemaal niet goed en op een winterse avond kwam hij de schuur binnenvallen. Hierop reageerde hij wel via de preekstoel. De jonge mensen zochten toen een andere plaats om te dansen. Het was wel een "baas", die pastoor Brandts.

In 1914 is hij hier in Lattrop gekomen. In 1920 heeft hij de katholieke school hier gebouwd. De architect van de school was Croonen uit Oldenzaal en ook daarmee had de pastoor geregeld ruzie. De school is door de architect zelf gebouwd, dus zonder aannemer; de architect zorgde zelf voor de werklieden. De pastoor stond er de hele dag bij en als het niet ging zo als hij wilde, werd hij kwaad. Hij is niet voor niets zo vroeg gestorven.

De Oortmanmolen heb ik zelf nog helpen halen vanaf het kanaal. In 1910 kwam de molen uit Groningen (Tjamsveer). Ze is daar afgebroken en de onderdelen zijn in een schuit gepakt en over het water naar Denekamp gebracht. Vanaf het kanaal werd de molen in één keer opgehaald door een aantal boeren met paarden en wagens. Dat gebeurde gratis. De molenas was er niet bij of was zo slecht dat ze later is weggedaan. Toen het zover was dat de molen er stond, had men in Breklenkamp een geschikte boom voor een nieuwe as. De boom, welke van Twickel was, stond in natte, drassige grond. Men probeerde van alles om de boom op het droge te krijgen, maar het lukte niet. Toen ging half Lattrop er naar toe met lange kabels en met zijn allen hebben we de boom toen uit de drassige grond getrokken, waarna deze op een wagen werd geladen en vervolgens naar Lattrop gebracht werd. Zulke dingen konden nog in die dagen, men had de tijd toen nog.

Deze molen is door molenbouwer Van Housselt uit Coevorden opgebouwd. De timmerlui, die hem hielpen, kwamen van hier. Als er maar iemand bij was, die verstand had van molens, dan ging dat wel. Bets Fox, die nu niet meer leeft, heeft een hele tijd geholpen. Een zoon ervan is nu aannemer in Hengelo (o).

Waarom wilde men hier een tweede molen? Dat zat zo, bij Brunninkhuis stond een molen die Oortman gehuurd had. Die was eigendom van Reerink, die hem in 1892 had gebouwd en verkocht werd. Toen Brunninkhuis uit Tilligte de molen kocht, moest Oortman er weg. Die heeft zodoende een bestaande molen in Groningen gekocht, die hier weer is opgebouwd. Vanaf toen hadden we dus twee molens in Lattrop en beide hadden ze werk. Beide molenaars/bakkers hadden er een goed bestaan op, want behalve de molen hadden ze alle twee ook nog een bakkerij.

Er was vroeger een zekere Toon uit Geesteren bij Oortman, een grote kerel, die vaak het deeg in de trog trapte met zijn voeten. De oude Damhuis (van Snoeiman) kon dat ook goed en deed het ook geregeld. Dat ouderwetse brood van vroeger was, ondanks dat het met de voeten werd getrapt, veel lekkerder dan het brood van tegenwoordig.

We brachten vroeger een bepaald aantal mudden rogge naar Brunninkhuis, daar werd het opgeslagen en wij konden er een hoeveelheid brood voor halen. Op een kaart hield hij

de stand bij. Elke keer als we brood haalden werden er een of meer streepjes op de kaart gezet. Iedere boer had zo'n kaart. Wanneer er op het eind van het seizoen rogge over was betaalde de bakker dat en wij betaalden alleen de kosten van het bakken.

Men kreeg altijd brood van eigen rogge, degene die mooie, droge rogge had kreeg beter brood dan iemand die natte en slechte rogge leverde.

Twee of drie broden tegelijk lieten we bakken en wanneer de broden uit de oven kwamen werd de naam van de eigenaar er op geschreven. Voor de bakker was het natuurlijk extra werk om de broden voor ieder apart te maken, maar zo ging dat nu eenmaal. Later veranderde dat. Toen bakte hij alleen brood van de goede rogge. De slechte of minder goede rogge nam hij ook wel in opslag, maar die werd dan omgerekend in goede "broodrogge", op welke wijze dat weer werd rechtgetrokken. De slechte rogge gebruikte de molenaar voor het maken van varkensmeel en dergelijke.

Een kapper was hier vroeger niet, meestal knipten we bij elkaar de haren. Een zekere Koekert heeft hier nog wel een tijd "geknipt".

In Denekamp woonde kapper Arends, die Kniepkris werd genoemd. Hij woonde vlak bij de kerk, op zijn eentje, met een stuk of wat katten.

Als hij pannenkoeken bakte, kregen eerst de katten er wat van.

Kris nam het in huis niet zo nauw, maar hij was een goede kapper; ook scheren kon hij goed. Ik heb me bij hem wel eens laten scheren, toen ik een baard begon te krijgen.

Als hij je scheerde, gebeurde dat goed. Je kon er een dag langer mee lopen dan als anderen het deden. Hij werkte veel 's avonds, wel tot twaalf uur, dat kon hem niks schelen.

Voor ik twintig jaar was ging ik altijd lopend naar Denekamp. Maar op mijn twintigste kreeg ik mijn eerste fiets, dat moet dus zo ongeveer rond 1907 zijn geweest."

Hiermee eindigt het verhaal met herinneringen van de 96-jarige heer Pikkemaat uit Lattrop.

H. Asma.

ONZE STRAATNAMEN

In een reeks korte afleveringen in dit blad zal elke keer een aantal straatnamen, welke in de gemeente Denekamp voorkomen, beknopt worden verklaard. De tussen haakjes geplaatste datum geeft de datering weer van het besluit van de gemeenteraad, waarbij de betreffende straatnaam is gegeven. Op deze wijze wordt gehoopt op de duur een volledig overzicht te krijgen.

De serie staat onder redactie van: H.Boink, W.A.J.Nijhuis en J.A.den Ouden.

Baldersteeg (27 mei 1981) in Oud Ootmarsum.

De zandweg lopende van de Wittebergweg richting Heuvelweg kreeg de naam Baldersteeg. Deze weg vormde eertijds een onderdeel van de (turf)route Ootmarsum - Balderhaar. De Balderhaar ligt in het Duitse grensgebied bij Getelo. Uit het gemeentearchief van Denekamp blijkt dat de Baldersteeg al in het midden van de vorige eeuw genoemd wordt.

Beatrixstraat (29 maart 1954) in dorp Denekamp.

Beatrix Wilhelmina Armgard van Oranje Nassau is op 31 januari 1938 geboren als oudste dochter van prinses Juliana en prins Bernhard.

Prinses Beatrix is in 1966 getrouwd met Claus von Amsberg. Sinds 1980 is zij Koningin der Nederlanden.

Beekweg (20 december 1962) in Noord Deurningen.

De Beekweg is genoemd naar een beek, die deze weg kruist. Deze beek had vroeger een belangrijke functie als afwateringsbeek. De nu nog bestaande beek begon oorspronkelijk in het weiland van het erf Bonke aan de Oldenzaalsestraat te Denekamp, op de plaats waar tegenwoordig het huis van de burgemeester staat. Nu loopt de beek vanachter het Sportcentrum Dorperesch door het landgoed Singraven onder kanaal Almelo-Nordhorn door (bij Spekhorst, Harseveldweg), kruist de Ootmarsumsestraat, dan onder de Beekweg door en het omleidingskanaal in Lattrop. Uiteindelijk mondt de beek uit in het Dinkelkanaal in Breklenkamp, samen met de Geele Beek.

Begoniastraat (3 maart 1970) in dorp Denekamp.

De begonia behoort tot het geslacht van de kruidachtige planten van de familie der begoniaceën. Ze zijn afkomstig uit Zuid Amerika en Zuid Oost Azië. De bladeren zijn min of meer scheef (asymmetrisch), enkelvoudig of handvormig. Alle begonia's zijn eenhuizig. De mannelijke bloemen hebben een twee à zesbladig gekleurd bloemdek en een onderstandig, twee of meestal driehoekig vruchtbeginsel. De vrucht is een doosvrucht. Van de begonia's worden talrijke variëteiten en hybriden gekweekt. Een veel gekweekte begonia is de knolbegonia. Deze is ontstaan door kruising van verschillende soorten. De doorbloeiende begonia is een uit Brazilië afkomstig soort, die het hele jaar door bloeit. Ze heeft een lange stengel, scheef eironde, gekartelde en gegolfde bladeren en kleine witte of roze bloemen.

Bekhuisweg (18 maart 1969) in Groot Agelo.

Deze weg loopt vanaf de Reutumerveldweg in de gemeente Tubbergen door de gemeente Denekamp en komt vervolgens weer in de gemeente Tubbergen. Het gedeelte van de weg in de gemeente Tubbergen heet "Bekhuisweg" en het aansluitende gedeelte in de gemeente Denekamp is ook zo genoemd naar het vroegere erf Bekhuis.

Bentheimerdijk (18 maart 1969) in Denekamp.

Vroeger de weg van Denekamp naar Bentheim in Duitsland.

Berghum (18 maart 1969) in Denekamp.

In het boek "Het land van de Dinkel" van W.H.Dingeldein staat dat Berghum vroeger ook wel vermeld stond als "Bergthem" en "Bergenthem" (vergelijk: Bergentheim bij Hardenberg). De naam is ontleend aan de "Berg", de es aan welke noordrand Berghum werd gesticht.

DE GEZONDHEIDSZORG IN DENEKAMP IN DE OORLOGSJAREN (III)

Hartelijkheid en iets in de maag, hebben mij dat jaar in Denekamp vaak vleugels gegeven. Dan kon ik, al was het laat, soms thuis komen zonder veel eetlust. Mijn vrouw zei dan: "Met jou hoeven we nu geen medelijden te hebben."

Ja, ja, de mensen waren geweldig en het klikte. Het moest ook klikken. je moest in de oorlogstijd weten wat je aan elkaar had, want we hadden één gemeenschappelijke vijand.

Enkele jaren later belde mevrouw Dierick eens op en vroeg aan "tante Marretje": "Fluit hij nog altijd, als hij 's nachts zijn bed uitmoet?"

Een slecht humeur heb ik eigenlijk nooit gehad. Ja, even, soms als ik echt kapot en moe was van vorige dagen en nachten (de drukte komt vaak op een kluitje). Maar als ik van de rand van het bed af was dan draaide het wel weer.

Ik heb me geweldig verbonden gevoeld met praktijk en werk, je wilde er samen door. De omstandigheden werkten een groot stuk motivatie in de hand. Ik heb meermalen gezegd pas goed aan de slag te zijn gegaan, toen het werk op mij afrolde. je voelde ook dat de vrijheid gloorde en op die leeftijd wist je van geen ophouden.

Is het een wonder dat ver weg in Noord Thailand bij de Hmong-vluchtelingen, in de stille tropennachten, dat jaar 1944/1945 in Denekamp weer aan me voorbijtrok?

Reeds de eerste dagen werd van het gemeentehuis gebeld of ik mijn artsambul wilde laten zien. Het was onder spreekuurtijd en ik wist niets beters te zeggen dan dat ik na het spreekuur op het gemeentehuis zou verschijnen. Ik moet er nog verschijnen. Niemand heeft nadien iets meer gevraagd. Gunstige nalatigheid of wilde men er niet meer in roeren, zou iemand me dat nu nog kunnen vertellen?

Ik meen dat ik pas kort voor de bevrijding dokter Dierick voor het eerst ontmoette in Rossum. De praktijk heb ik non-stop gedaan, met één uitzondering. Toen dokter Pelser

een forse steenpuist uit mijn rechterhand had gesneden, heeft dokter Eberts (de schoonzoon van Snoeijink sr.) twee dagen voor me waargenomen.

Waarnemingstijd en Rode-Kruistijd tot medio 1945, vielen me niet zwaar en zoals al gezegd, tijdens de inwerkperiode kon ik bij mevrouw Dierick terecht. Ik heb haar nooit in paniek gezien gedurende die periode. Ik denk bijvoorbeeld aan het moment toen Walter (Dierick) en ik gearresteerd werden en zij tussen de Duitsers heen en weer liep, van Walter naar mij om nog aanwijzingen te geven.

Een van de Feldgendarmerie riep op een gegeven moment:

"Die Alte lauft mir zu viel".

Of ik denk aan de periode in die winter dat mevrouw Dierick ziek was; Wilfried (Dierick) was toen ook niet in orde. In die ziekteperiode werden we uit het doktershuis gezet. Zij boven in bed en ik in de spreekkamer, met overslaande stem drie oudere Duitsers aan het kapittelen. Ach deze oudjes waren ook maar gestuurd door de S.D. via de Hauptmann. Ze waren echt bedremmeld, ik overdrijf niet. Maar achteraf zeg ik, wat een geluk dat het geen SS-ers of S.D.-ers geweest zijn. Hoewel, de aanval is de beste verdediging. Het gebeurde niet weloverwogen, het bleef me heel scherp voor de geest staan. De stoppen sloegen door, je pikte het niet langer. Ze kregen voorgeschoteld hoe je over hun leiding en vier en een half jaar bezetting dacht. Anderen, wie dan ook, zouden onder deze omstandigheden midden in het werk, hetzelfde hebben gedaan. De medeverantwoordelijkheid voor het gezin Dierick en de patiënten telde op dat moment alleen maar. Ik waag het erop het iets anders te zeggen als Bekker: "Als het weer moet gebeuren zullen er zonder twijfel mensen zijn, véél mensen, die zich te weer zullen stellen".

Vergeet tenslotte niet dat we door goede onderlinge verhoudingen en voldoende voeding en uitzicht op betere tijden in conditie bleven.

Uiteindelijk was er geen redden aan, het huis moest toch ontruimd worden.

De contacten met burgemeester Eekhof zijn wel zeer summier geweest. Na mijn komst ben ik door mevrouw Dierick geïnstrueerd over deze figuur. Zijn zwak was, dat hij persé een arts in Denekamp wilde hebben. Bij het kenningsmakingsbezoek zou ik in het licht zitten en hij zou me vanuit de schemer observeren. Zoals mevrouw Dierick het

voorspeld had, gebeurde het en het gesprek verliep vlak, vlot en officieel, het bleef bij de daagse dingen des dokters. Op geen enkele manier kreeg ik op dat moment de pin op de neus. Grote aanvaringen hebben we zodoende niet gehad, alleen over de Deckingslôcher kwamen we uit de dekking. De "Italianen-affaire" ging waarschijnlijk buiten hem om?

De eerste dagen, hoog zomer, moest ik wennen aan de vlooien. Na de dagtaak het hemd uit boven de gevulde wasbak en de springertjes vangen. Een van de eerste keren heb ik mevrouw Dierick erbij gehaald en gevraagd of het bij mijn honorarium hoorde. Een of twee jodoformgaasjes brachten uitkomst en luizen en vlooien gaven me geen hinder meer.

Na de bevrijding hebben mijn vrouw en ik "hongerkinderen" naar Amsterdam teruggebracht, daar hielden we scabies aan over.

De algehele hygiëne liet, gezien de schaarste aan zeep en textiel, toch betrekkelijk weinig te wensen over. Daar waar het voordien matig gesteld was, was het nu ook het minst, begreep ik.

Globaal gesproken wist de bevolking zich nog wel schoon te houden. Het duidelijkst was dat waar te nemen bij plotselinge ziekte of bij ongevallen. De vele Nordhorn-gangers versierden waarschijnlijk ook wel het een en ander, dat staat me niet scherp meer voor de geest. Ook in het ziekenhuis en in het klooster had men de hygiëne goed in de hand.

Bij Dierick in huis verliep de huishouding normaal, mede door Marie Weustink (?) en Dieni ten Breuil. Door spreekkamer/apotheekwerk en praktijk had je ook nogal wat extra werk, maar dat is nooit in de knel gekomen. Ook niet in de zuivelfabriekperiode toen we verbannen waren uit spreekkamer en apotheek. Door medewerking van Bonte de Boer en anderen was er toen snel een goede oplossing dicht bij huis. Wat een medewerking, door gezamenlijke inspanning waren we, om zo te zeggen, niet kapot te krijgen.

Velen stelden er mede een eer in om de zaak op poten te houden, men stond om je heen. Vergeet niet dat de voortgang van de eerstelijnsgezondheidszorg door verpleegkundigen, vroedvrouw en huisarts een keiharde noodzaak was.

Difterie en tuberculose rukten op in de nazomer van 1944 en een enkel geval van polio. Veel gevallen van scabies en dus ook veel huidinfecties. De voedingstoestand was, op die van de vluchters na, vrij goed waardoor ons werk toch minder problemen gaf dan in het westen van het land.

Voor de medische vragen die er rezen, waren er doorgaans antwoorden en oplossingen. Geen speciale verdienste dus dat de normale gang van zaken gewaarborgd bleef. Waar de omstandigheden dit vereisten of nog toelieten bleef de mogelijkheid van specialistisch consult of opname in het ziekenhuis steeds open. Om maar iets te noemen. In een lichte vriesnacht was er vervoer met paard en wagen voor een "dwarsligging" uit Breklenkamp naar Oldenzaal. Moeder en kind gingen na twaalf dagen gezond huiswaarts. Dubbel jammer dat twee à drie weken later de baby bezweek aan een longontsteking of brochitis. Sulfa, andere geneesmiddelen en stomen konden dat niet verhinderen. Ik kwam er, dank zij het motortje, dagelijks twee à drie keer, weer of geen weer.

Ik zeg dit met schroom en voornamelijk om aan te tonen, dat het totaal van de omstandigheden en de voortdurende bereidheid van anderen de weg vaak effende.

Andere, dergelijke omstandigheden kwam ik in het vluchtelingenkamp in Thailand weer tegen. Je kunt beter pionieren en moeten passen en meten, dan graaien in de overvloed.

Al met al dus een stukje continue medische zorg voor ieder die op ons pad kwam; eigen bevolking, gevluchte dwangarbeiders, onderduikers, Italianen en soms een Duitser.

G.van Zadelhoff.

(wordt vervolgd).

HET VOORROORLOGSE JOODSE LEVEN IN DENEKAMP

(II)

Dit artikel is het resultaat van een uitgebreide vragenlijst welke ik heb toegezonden aan Benno Elkus in Australië. Benno Elkus behoort met zijn broer Jacob, die in Israël woont, tot de enige overlevenden van de destijds joodse gemeenschap van Denekamp. In 't Onderschoer 1/1987 schreef ik hierover reeds. Juist omdat over deze joodse gemeenschap toch betrekkelijk weinig bekend is vanuit de beleving van deze mensen zelf, is dit idee ontstaan, waaraan door Benno Elkus in een uitvoerige brief gevolg is gegeven. In enkele afleveringen wordt zijn relaas in 't Onderschoer gepubliceerd. H.Asma.

de sabbath

Op de sabbathmorgen werd er altijd een psalm gezongen, wanneer de Torah uit de heilige ark (Aron Hakkodesj) werd genomen. Alles was natuurlijk op de straat te horen en binnen merkte men dat de mensen voor de synagoge (beter bekend als Beth Keneseth of Shul, van het Duitse woord Schule, een plaats om te leren) bleven staan en grinnikten. De dienst in Denekamp werd veelal geleid door Izaäk Suskind. Gewoonlijk doet dat echter een Gazan (geleerde in het gebed), maar ontbreekt die, dan fungeert een van de aanwezigen als voorbidder. Op sabbath wordt eerst het morgengebed (Shacharith) gezegd, dan volgt het lezen uit de Torah en tot slot volgt er een toegevoegd gebed dat Moesaf wordt genoemd. De gelovigen bidden voor zich zelf, maar sommige gebeden worden door de Gazan luid herhaald, zoals de huldiging van Gods naam.

De dienst duurde meestal ongeveer een uur, van negen tot tien uur. Doordat de joden in Twente en de Achterhoek en over het algemeen in de afgelegen streken in Nederland afgesloten waren van de "main stream", bloeiende joodse centra, zoals die in Amsterdam en Den Haag, konden de meesten wel wat Hebreeuws leren, maar kenden ze de betekenis niet van het geschreven Hebreeuws. Na de dienst op de sabbath werd er gegeten. Vóór het eten wordt er altijd Kidoesj (een lofzegging) uitgesproken over wijn en brood. Twee broden zijn daarvoor nodig, een herinnering aan de schouwbroden uit de tijd van de tempel in Jeruzalem. De

broden werden meestal door mijn moeder gebakken. Ze maakte het deeg en op vrijdag na de middag werden ze naar de bakkerij van Nijhuis gebracht en werden daar in de oven gedaan. Dit brood werd Chalah (meervoud Chaloth) genoemd. Kosher voedsel (geschikt voor joods gebruik) zoals brood was natuurlijk in Denekamp niet te krijgen, dus aten we gewoon door de week het brood van bakker Van Deth of van Bekhuis en ook wel het lekkere roggebrood van Schellings.

Het vlees dat we gebruikten was wel kosher. Voor het slachten kwam er een, door een rabbijn gemachtigd persoon, Melamed genaamd. Hij was een klein, tamelijk chagrijnig mannetje, dat altijd gesmeekt moest worden om te komen. Bovendien had hij altijd haast. Het mes, dat hij hanteerde, moest voldoen aan strikte eisen. Het moest vlijmscherp zijn en met één snee alle aderen en zenuwen doorsnijden. Als dat niet gebeurt, is het dier niet geschikt voor consumptie door joden. Ook de longen moesten worden onderzocht om te controleren of het dier niet ziek is en verder mag er geen spier gescheurd zijn. Na het eten op de sabbath werd er gebeden.

In de namiddag was mijn vader meestal aan het lezen in joodse boeken en vaak kwam de oude Salomon op bezoek. Voor ons was er niet veel te doen. Mijn zuster Lenie bezocht haar vriendin Therese Salomon op de Brink.

Werken op sabbath, zoals vuur maken, het vuur doven en eten koken is niet geoorloofd. Maar al die geboden en verboden werden en konden niet strikt worden gehandhaafd. Brandende kaarsen werden na de avonddienst op feestdagen in de synagoge uitgemaakt met behulp van een stok waaraan boven een conisch busje was bevestigd.

De oude Mennie Suskind was volgens de traditie de voorzitter van de gemeente. In de loop van de tijd werd hij een beetje een dictatoriale figuur. Hij weigerde dan ook hardnekkig zijn positie op te geven.

Een keer per jaar kwam de opperrabbijn Hirsch van het ressort Overijssel op bezoek om zich op de hoogte te stellen van het welzijn van de gemeenten. Veel kon de goede man niet doen. Een beetje adviezen geven en klachten aanhoren, dat was alles. Het was algemeen bekend dat hij een zeer goed mens was. Hij had ook altijd arme mensen bij zich in huis.

handel

Er was ook nogal wat jaloezie onder de joden. Ieder had bijna dezelfde handel, vee of "lappen". Wanneer de een wat meer koeien had verkocht dan de ander, gaf dat soms aanleiding tot onaangename spanningen.

Dat de joden toen bijna allemaal handelaren waren, was natuurlijk het gevolg van het feit, dat zij eeuwen lang in de meeste Europese landen geen grond in bezit mochten hebben en uitgesloten waren van de meeste beroepen. Zodoende waren ze aangewezen op de handel in roerende goederen en de geldhandel.

joods paasfeest

Omdat er onder de joden in Denekamp weinig kennis was van de joodse religie, werden er niet veel wetten en voorschriften op sabbath en de feestdagen onderhouden. Pesach (pasen) was een van de belangrijkste hoogtijdagen, de herinnering aan de uittocht uit Egypte ongeveer 3000 jaar geleden, het worden van een natie, de bevrijding van slaavernij. In de paastijd had ik altijd veel vrienden, want iedereen was dol op een stukje paasbrood.

Matze heette dat ongedesemde paasbrood. Brood in haast gebakken, werd het ook wel genoemd. Wij kregen er altijd een hele kist vol van. Het kwam meestal van een fabriek uit Burgsteinfurt in Duitsland. Het waren mooie ronde schijven die verpakt waren in ronde kartonnen dozen.

Het was een traditie dat Holskorte ons heerlijke verse eende-eieren bezorgde en in ruil daarvoor kreeg hij de matze, ook voor Sien en de knecht Gerrit.

Voor Pesach werd het huis, zoals voorgeschreven staat, grondig schoongemaakt. Geen gezuurd brood mocht in huis gevonden worden. Het is een traditie dat de heer des huizes de avond voor Pesach met een kaarsje het huis doorzoekt en al het gevonden brood de volgende dag gaat verbranden. In Amsterdam werd dat traditioneel in het midden van de jodenbuurt gedaan.

Op de eerste en de tweede Pesach-avond na de dienst in de synagoge wordt een zogenaamde Seider (orde) gegeven, meestal door de heer des huizes. Het verhaal van de uittocht uit Egypte wordt verteld, een korte geschiedenis van het

joodse volk en de wonderen die de God van Israël voor het joodse volk heeft gedaan, waarbij vooral op de tien plagen werd gewezen.

Het is verplicht op Pesach vier bekers wijn te drinken. Er wordt veel gezongen en gasten moeten worden uitgenodigd. Al de etenswaren kwamen uit Enschede. Woudstra en Van Zuiden waren de leveranciers van de kosher Pesach-artikelen.

De Pesach-tijd was voor de joden een aangename, maar ook een heel verdrietige tijd. Mijn moeder vertelde vaak over het anti-semitisme in Duitsland, rond die tijd van het jaar. Een oom van haar had een warenhuis en op een keer kwam er een vrouw met een dochtertje in de zaak. De vrouw ging naar de eerste verdieping en plotseling riep ze uit: "Man hat mein Kind genommen". Later vond men het meisje ergens op de eerste verdieping. Dit betekende dat men bang was dat de joden het christelijke kind wilden slachten, omdat zij het bloed nodig zouden hebben voor het bakken van de paasbroden. Dit waren zo de gruwelverhalen en leugens die de joden in de vorige eeuwen veel bloed hebben gekost.

Ik had altijd goede katholieke vrienden, waarbij ik denk aan Wim van Deth, aan Antoon Rikhof en anderen. Maar het christelijk paasfeest, dat vaak samen viel met het onze, bracht een gevoel van onveiligheid en scheiding. Wanneer er, als de paasstaak door het dorp werd getrokken en ook 's avonds bij het paasvuur, werd gezongen "O, schande voor de joden" en "drie soldaten omgekocht" enz. dan gaf dat, ondanks het feit dat ik deelnam aan de plechtigheid, geen aangenaam gevoel. Deze ideeën zijn natuurlijk eeuwenlang verkondigd en niet alleen in Denekamp maar bij alle geloofsgenoten.

B.Elkus.

(wordt vervolgd).

De adem van de herfst ontbladert
de schaduwrijkste bomen.

WIJKVERPLEEGSTER OP HET PLATTELAND

(XIII)

Het was een regenachtige avond en de wind gierde om ons huis. Toen we daar gezellig thuis zaten zei ik tegen mijn zuster: "Om mij mag het best rustig blijven". Maar ik had het nog maar net gezegd of daar had je het al.

Tegenover ons huis was een school, waar 's avonds jongens landbouwles hadden. Net als de kinderen van de lagere school hadden zij ook een kwartier vrij om even naar buiten te kunnen. Daar hoorde ik ze lopen, direct voor ons raam waar ze tegen elkaar zeiden: "Zöw oonze zuster is luk ploagn?"

Meteen begonnen ze om de beurt op de bel te drukken. Maar voor de vierde keer was ik er al op voorbereid. Ik had een emmer water klaarstaan met een scheut lysol erin. Veel had ik er niet ingedaan, hoewel dat voor hen niet veel schade kon aanrichten, maar de geur ervan was wel hinderlijk! Ik stond achter de muur van onze woning met de emmer in de aanslag. Weer ging de bel. Nu moest het maar gebeuren. Mijn zuster deed de deur open en meteen liepen de jongens natuurlijk weg. Ik had de kans van mijn leven en smeed het lysolwater over hun ruggen. Die drie jongens waren de dupe en konden van de stank die avond niet in de school teruggaan. Ze gingen dus maar langzaam richting huis.

Een jongen had echter de boot gemist en kwam in zijn eentje terug om op de bel te drukken. Mijn zuster had de deur iets open gelaten en ik stond weer even achter de muur, maar had geen water meer in de emmer.

Juist had hij op de bel gedrukt. Hij wist nergens van. Toen de deur voor hem iets openstond deed hij een stap in de gang en.. kon ik hem een duw geven, waarna ik tegen hem zei: "En noe op de knee jong en zegn: genade zuster ik zal t nooit weer doon". Nadat hij dit gezegd had zei ik hem: "Stoa noe mear op". Maar daar ben je nog niet klaar mee jongen, dacht ik. Hij stond met een bleek gezicht voor mij, gaf mij de hand en stotterend kwam het

er uit: "Eerlik waar zuster, ik doo t nooit weer". Nu goed, sta maar op, dat is dan afgesproken. Maar morgen terugkomen houtjes hakken en boodschappen doen.

"Zuster, ik wil alns wal doon veur oe, a'j t mer nich an de meester zegt." "Dat doe ik ook niet, als je maar terug komt."

En waarachtig, de jongen kwam die andere middag op tijd en hij hakte dat de stukken er van afvlogen. Na een kwartier mocht hij met ons thee drinken met een beschuit met kaas en dan nog even samen een sigaretje roken. Elke middag kwam hij getrouw. Die andere drie had hij het natuurlijk ook verteld. Ook die kwamen en gaven mij de hand en zo ze zeiden wilden ze graag iets voor ons goedmaken.

Die kregen wij aan het harken en schoffelen. Na twee dagen lag onze tuin, die er nodig aan toe was, er weer netjes bij. Onze "nozems" hadden zich helemaal bekeerd. "Huize Plecht" was er echt van opgeknapt. En enige jaren later, toen die ene die voor mij door de knieën ging, mij tegenkwam, riep hij altijd nog: "Zuster, weej t nog, as ik veur oew nen kneeval heb doan?"

E.Bos-Hermelink.

(wordt vervolgd).

Ne oel is ginne grootn zanger
Mer wa ne bessn moesnvanger.

UIT DENEKAMPS KERKGESCHIEDENIS (XIII)

Des middags om kwart voor vier verliet Mgr. wederom de parochie. Dezelfde stoet deed Mgr. wederom uitgeleide, terwijl de ruiters en de wielrijders tot aan den eereboog aan de grens der parochie de eerewacht vormde. Bij den eereboog aangekomen verliet Mgr. eenige oogenblikken het rijtuig om een kort woord van dank te zeggen. Toen werd wederom ingestegen en de reis naar Oldenzaal voortgezet.

Hier werd nog eenige oogenblikken bij den Z.Eerw. Deken vertoefd en met den sneltrein van 5.10 uur verliet Mgr. dit gedeelte van het hem trouwe Twente. In het dorp werden dien avond nog eenige feestelijkheden gehouden. De illuminatie, die daags te voren wegens het slechte weer moest achterwege blijven, werd ontstoken. Tussen het groen van de sierslingers vanaf "Dolce" tot de pastorie hingen lampions, terwijl de eerepoort op een effectvolle wijze van gekleurde vetpotjes voorzien was. Ook het vuurwerk slaagde wederom uitstekend. Op het plein voor de nieuwe pastorie werd, verlicht door fakkels, door de Denekamper muziek een concert gegeven, dat algemeen gewaardeerd werd, getuige de stilte tijdens het uitvoeren der verschillende nummers. Zoo is dan het kerkfeest te Denekamp in de beste orde geëindigd. Er is feest gevierd op waardige wijze, zonder eenigen wanklank.

In de café's, waar op verzoek van den Z.Eerw.Heer Pastoor geen sterken drank geschonken werd, heerschte na afloop der verschillende plechtigheden een gezellige drukte. Hulde zij gebracht aan de heeren der feestcommissie, die moeite noch zorgen gespaard hebben met de milde bijdragen van Denekamps katholieken zulk een feest tot stand te brengen.

De herinnering is waard voor het nageslacht bewaard te blijven. Onzen gelukwensch aan den herder der parochie. Moge Z.Eerw.nog lange jaren getuige zijn van het diepe geloof zijner parochianen, voor het meerendeel eenvoudige landelijke bevolking met grooten godsdienstzin.

Dat geve God. De feestelijkheden waren geregeld door de volgende heeren Bestuurs- en Commissieleden: Bestuur E. J. Kemperman, kapelaan, voorzitter, B. J. H. Groothuis, secr.; A. Dissel, penningm.; B. Wiefferink en J. Lohuis, leden. Commissie: Dorp, G. Albrink, J. Blokhuis, J. Olde Dubbelink, J. Oude Elferink, B. Kienhuis en J. Derkman.

Buurtschap Denekamp, F. Blokhuis, Jan Blokhuis op Ellink en G. Derkman.

Beuningen, H. Damhuis, H. Heerink en J. Heupink.

Noord Deurningen, J. Heerink, J. Bodde op Schiltman en H. Schulte.

Thans een woord over de nieuwe kerk. De geheele bouw is uitgevoerd in vroeg gothieke stijl, in samenhang met den ouden bouw, waarvan met den toren een gedeelte is blijven staan, hetgeen nog dateert uit de 13e eeuw.

Een nieuwe kap is op dit gedeelte aangebracht. Dit oud bouwwerk is blijven staan ook op verzoek van de Nederl. monumenten-commissie, die deze nalatenschap uit oude tijden in zijn oorspronkelijken staat wilde bewaren.

Dit stuk is echter geheel gerestaureerd, terwijl met de restauratie van den toren eerlang een begin zal worden gemaakt. De nieuwe kerk is gebouwd op de plaats van het vroegere transept, dat geheel in Bentheimer steen was opgetrokken. Deze Bentheimer steen is wederom doelmatig in de nieuwe kerk verwerkt, hetgeen een goed effect maakt. Verder is de kerk gebouwd van gebakken steen, welke in het gezicht blijft. De kolommen, waarop de verschillende bogen steunen, zijn van Beiersch graniet. De groote koepel rust op een fundament van gewapend beton, hetwelk wederom door kolommen van Beiersch graniet wordt gesteund.

Het schilderwerk is verricht door de firma Ed. Cuypers en Co te Roermond en is direct op den volgevoegden steen aangebracht. In de vier hoeken van den koepel zijn vier engelen geschilderd, de Kardinale Deugden voorstellende. Links in dezen koepel vindt men het tafereel der Berg prediking, rechts het Laatse Oordeel. Daar tegenover aan de eene zijde de lichamelijke en aan de andere zijde de geestelijke werken van barmhartigheid.

In het rechterzijschip is de H. Familie afgebeeld, daar tegenover St. Nicolaas als patroon der schepelingen. In het linkerzijschip is aangebracht een tafereel voorstellende de kroning der H. Maagd en aan de andere zijde, bij

het zangkoor, de H.Cecilia. Achter het altaar zijn vijf keurige geschilderde ramen aangebracht, voorstellende: 1. Het wonder van den H.Antonius; 2. De doop van Christus; 3. De St.Gregorius-Mis; 4. De verrezzen Zaligmaker, die aan den H.Thomas de lidteekenen van Zijn H.Wonden laat zien; 5. Een voorstelling uit het leven van de H.Clara. Van buiten maakt de kerk met zijn grooten koepel en de vier bijpassende torens een grootschen indruk en ze mag met recht een sieraad van het dorp genoemd worden. Het werk is verricht onder architectuur van den heer Wolter te Riele te Deventer, terwijl de heer A.F.M. Vossman, opzichter te Deventer, de dagelijksche leiding had. De aannemer, de heer J.Verberne te Westerblokker, heeft getoond een goed kerkbouwer te zijn, getuige de correcte wijze, waarop alles is afgewerkt. Het gewapend beton is geleverd door de firma Gebr.Stolle te Oldenzaal, die op dit gebied reeds een goeden naam verworven heeft. Het meubilair werd vervaardigd door de firma Morsinkhof te Hengelo, die een gemakkelijk zittende bank heeft geleverd. De bouwsteen is geleverd door de firma W.te Kloeze, steenhouwer te Amersfoort. De verlichting zal worden aangebracht door de firma A.M. Cornelissen te Arnhem en geschiedt door luchtgas, berekend voor 100 lichten."

Tot zover het weergegeven krante-artikel.

Ze hebben er dus een heel feest van gemaakt, de Dene-kampers van die tijd.

Maar er gebeurden ook nog andere dingen, want in dezelfde krant stond dat, toen de ruiters van het inhalen waren teruggekeerd en de heer W. zijn paard in de stal wilde doen, het paard er van doorging.

Men vermoedde dat het paard in het kanaal was geraakt, daar de eigenaar in Noord Deurningen woonde. Maar de volgende dag hoorde men tot aller vreugde dat het paard de avond te voren om elf uur in Oldenzaal was opgevangen.

Inmiddels was de kerk dus ingewijd en in gebruik. Nu moesten de banken nog worden verpacht en dat gebeurde een maand later op dinsdag 1 oktober. In de krant vonden we het volgende bericht over deze verpachting: "Het is er bij de bankenverpachting in de nieuwe kerk vandaag warm toegegaan. Vanmorgen om 8 uur begonnen, duurde het heden-

avond 7 uur nog voort, met een pauze van een half uur in den middag. Er zijn zitplaatsen van f.35,- tot f.54,- per stuk verpacht. Het gemiddelde zal wel f.10,- à f.12,- zijn. De verpachting is voor drie jaar geldig. Vroeger kon men voor plm. f.2,- per jaar een goede zitplaats krijgen. Maar dat was ook in den goeden ouden tijd!!"

Toen de kerk er stond moest er in de naaste omgeving nog het een en ander worden veranderd en aangepast. Zo kwam in de gemeenteraadsvergadering van 3 april 1912 de vernieuwing van de straat bij Olde Dubbelink en de verbreding ervan bij het nieuwe kerkplein aan de orde. Op 16 juli van hetzelfde jaar besloot de gemeenteraad tot aankoop van circa 190m² grond à f.1,- om deze vlakte te bestraten. De hoek bij bakker Bekhuis, welke zeer scherp was, zou dan minder gevaarlijk worden, zo hoopte de raad. De krant van 6 december 1912 meldde dat voor rekening van de heer Sniijders in het café van de weduwe Nieland was aanbesteed het metsel- en schilderwerk voor een winkelhuis te bouwen naast de r.k. kerk. Voor het metselwerk werd ingeschreven door Johs. Keller en B.Ottenhof te Denekamp voor f.2997,- en door H.K.Kuipers te Denekamp voor f.3285,-. Voor het schilderwerk schreven alleen twee Oldenzalers in voor respectievelijk f.415,- en f.455,-.

Omdat er tegelijk met de kerk ook een nieuwe pastorie gebouwd werd kwam de oude aan de Wilhelminastraat leeg te staan, maar niet voor lang. Want op 5 november 1912 kwamen op uitnodiging van pastoor Warnink en na toestemming van de bisschop van Utrecht vijf zusters Franciscanessen vanuit het klooster in Noord Deurningen hier naar toe en vonden onderdak in de oude, door pastoor Binkhorst in het midden van de vorige eeuw gebouwde pastorie. Het gebouw heette vanaf toen het Sint Gerardus Majella-gesticht en de vijf zusters hadden zich tot doel gesteld om zieken te verplegen en onderwijs te geven in een naai- en bewaarschool.

Maar dit is een ander verhaal, dat in een afzonderlijk artikel staat in dit Onderschoer.

H.Asma.

(wordt vervolgd).

De Bleeker.
 Wat pocht ghy op uw Sind'lyckheid,
 Die't Kleed der Zielen vuyl verslyt.

Is't Linnenkleed nuw vuyl geraakt,
 Het word weer suiver wit gemaakt;
 Maar't Binnen kleed, dat God sou haagen,
 Ontbreekt het Waater en den Seep,
 En word, tot stinckens toe gedraagen,
 Met Vlack, by Vlack, en Streep, by Streep.

BIJ DE HAND

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp;
tel.(05413) 4656.

't Heemhoes is het informatie-centrum voor heemkunde, waar de stichting huisvesting heeft en van waaruit de verschillende activiteiten worden ontwikkeld. Naast bibliotheek/archief, ruimte zijn hier ook werk- en vergaderruimten.

Geopend ma/vr 8.30-12.30 uur en van 13.30-17.00 uur.

Beheerder: J.A.den Ouden, tel. privé (05413) 2800.

Bibliotheek: geopend wo 18.30-21.30 uur; bibliothecaresse: mevr. Th.Asmaten Broeke; tel. privé (05413) 2434.

BESTUUR

J.H.Borgman, voorzitter;
H.Boink, secretaris; mw. M.M.A. Ribbert, penningmeester; H.J. Asma; C.C.M.Hamers; W.A.J. Nijhuis; J.A.den Ouden; G.J. Tijscholte en S.Wynia.

SECRETARIAAT

Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel.(05413) 2261.

AANMELDEN DONATEURS

Aanmelden van donateurs kan bij 't Heemhoes of secretariaat. De kosten zijn per jaar minimaal f.15,-. Hogere bijdragen zijn van harte welkom.

BANK/GIRO

ABN-bank te Denekamp; rekeningnummer: 59.57.16.547; gironummer bank: 801424.

Postgironummer: 5565614.

werkgroepen

WERKGROEP GESCHIEDENIS

H.J.Asmaten Wegewartstraat 1, 7591 TZ Denekamp; tel.(05413) 2434.

WERKGROEP BEHEER EN ORGANISATIE

J.A.den Ouden, Clematisstraat 26, 7591 XH Denekamp; tel.(05413) 2800.

WERKGROEP BIBLIOTHEEK

mevr.TH.Asmaten Broeke, Willem Wegewartstraat 1, 7591 TZ Denekamp; tel. (05413) 2434.

WERKGROEP GENEALOGIE

G.J.Tijscholte, Damweg 16, Tilligte; tel.(05412) 1447.

WERKGROEP MANUSCRIPTEN

S.Wynia, Oranjestraat 20, Denekamp; tel.(05413)1986.

WERKGROEP FLORA EN FAUNA

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, Denekamp; tel.(05413) 1453.

WERKGROEP EXPOSITIES

H.Boink, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel.(05413) 2261.

WERKGROEP DIALECT EN FOLKLORE

J.A.den Ouden, Clematisstraat 26, 7591 XH Denekamp; tel. (05413) 2800.

Stichting Heemkunde Denekamp

Op 20 juni 1975 werd in Denekamp door een aantal geïnteresseerden in de plaatselijke geschiedenis en de natuur een werkgroep heemkunde opgericht. In een aantal jaren groeide de werkgroep uit tot de in juli 1982 opgerichte Stichting Heemkunde Denekamp, welke tot haar werkterrein rekent het gehele gebied van de gemeente Denekamp.

De Stichting stelt zich als doel het bestuderen van de geschiedenis en de natuur van de dorpen en de buurtschappen en zorg voor het behoud van monumenten en de natuur, een en ander voor zover betrekking hebbend op het grondgebied der gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen, de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Dit in de ruimste zin van het woord. Voorts kennis van de zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land.

Door studie en onderzoek wordt getracht het verleden te analyseren en daarover zonodig te publiceren. Waarmee beoogd wordt waardering te wekken voor wat hier door de natuur en vroegere cultuur tot stand is gekomen. Tevens komt hiermee een stuk verleden tot leven, waarmee het heden mede gestalte kan worden gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

Ter ondersteuning van dit streven is de medewerking van velen nodig. Daarom ook heeft de Stichting een aantal werkgroepen, welke zich op verschillende terreinen bezighouden. Voorts is er het driemaandelijks contactorgaan 't Onderschoer, dat gratis wordt toegezonden aan de donateurs.

Daarnaast worden twee keer per jaar bijeenkomsten gehouden voor de donateurs. U hebt dan ook de gelegenheid mee te denken en mee te praten over belangrijke zaken die de Stichting aangaan. Er worden ook excursies georganiseerd.

Tenslotte beschikt de Stichting over een fijne huisvesting, waarin de bibliotheek is ondergebracht en waarin ook de bijeenkomsten en vergaderingen plaatsvinden. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend. Een catalogus is beschikbaar en kan worden toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. De adressen staan hiernaast. Op verzoek wordt graag nadere informatie verstrekt.

